

Att vila i naturen

Gestaltungsförslag för en askgravlund
på Skogskyrkogården i Stockholm

Examensarbete i Landskapsarkitektur
Ia Hallgren

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för naturresurser och landskapsvetenskap, institutionen för stad och land

Examensarbete för yrkesexamen på landskapsarkitektprogrammet 2011

EX0533 Självständigt arbete i landskapsarkitektur, 30 hp

Nivå: Avancerad E

© **Författare:** Ia Hallgren, e-post iahallgren@hotmail.com

Titel på svenska: Att vila i naturen - Gestaltningförslag för en askgravlund på Skogskyrkogården i Stockholm

Title in English: Embraced by nature - Design proposal for a new burial site on Skogskyrkogården, the Woodland Cemetery in Stockholm

Handledare: Ylva Dahlman, institutionen för stad och land

Examinator: Thorbjörn Andersson, institutionen för stad och land

Biträdande examiner: Markus Holmberg, Uppsala domkyrkoförsamling

Foto och illustrationer: Ia Hallgren, om inget annat anges

Utgivningsort: Uppsala

Nyckelord: Landskapsarkitektur, gestaltning, känslokoncept, askgravlund, askgravplats, Skogskyrkogården, begravningsplats. damm, vattensalamander

Online publication of this work: <http://epsilon.slu.se>

Sammanfattning

Detta är ett examensarbete inom ämnet landskapsarkitektur. Arbetet är ett gestaltningsförslag för en askgravlund på Skogskyrkogården i Stockholm.

Syftet med examensarbetet är att göra en gestaltning och att arbeta med ett känslokoncept. Det vill säga att gestalta med avsikt att skapa en viss sinnesstämning hos besökaren. Förslaget har gått ut på att skapa en helhet som genom sin utformning förmedlar känslorna fridfull och omfamnande. Avsikten är att skapa ett förslag som fungerar med många människors åsikt om vad en bra begravningsplats och utemiljö är och att förstärka detta genom att förmedla dessa specifika känslor till dem som besöker askgravlunden.

Utgångspunkten i examensarbetet är ett uppdrag från Kyrkogårdsförvaltningen i Stockholm stad. Uppdraget går ut på att göra ett gestaltningsförslag för Kvarter 25b på Skogskyrkogården. Förslaget ska innehålla en askgravlund, askgravplatser, en damm dit den fridlysta större vattensalamandern kan sprida sig och platsen ska tillgänglighetsanpassas. Utifrån uppdraget formulerades en huvudfråga. Arbetet och dess gestaltningsförslag går ut på att besvara följande:

- Hur kan Kvarter 25b på Skogskyrkogården gestaltas så att det blir en attraktiv plats med askgravlund, askgravplatser samt en damm som fungerar för större vattensalamander?

Målet med arbetet är att presentera ett förslag som är verklighetsanknutet och därmed till nytta för Kyrkogårdsförvaltningen i Stockholm och andra som kan ha intresse av arbetet. Med det menas att gestaltningsförslaget ska resultera i god funktion, god hållbarhet och en estetiskt tilltalande miljö som därmed genererar en plats som är attraktiv för framtida besökare.

Kvarter 25b är en del av Skogskyrkogården i Stockholm. Den skiljer sig från begravningsplatsen både i topografi och i natur då den är en sänka med orörd naturmark. Det är viktigt att förstå platsens, omgivningen och sammanhanget mellan dem. På så sätt kan den nya gestaltningen passa in i Skogskyrkogården och dess harmoni med fina samspel mellan byggnader och natur.

Begravningsplatsen är världskänd, den finns med på Unescos världsarvslista och är ett populärt besöksmål. Kvarter 25b är relativt litet och ligger i utkanten av den stora begravningsplatsen. I likhet med andra skogskyrkogårdar har den naturen och skogen som huvudupplevelse.

De två känslor som använts som koncept till gestaltningsförslagets är fridfull och omfamnande. Dessa två sinnestämningar passar bra in med att en begravningsplats bör vara ett ställe där besökare ska ges möjlighet att sörja, minnas och påminnas om livets gång. Fridfull representerar en lugn plats för eftertanke. Fridfull är även en rogivande plats med en sinnesstämning som passar för de dödas sista vila. Omfamnande hjälper de besökande att känna trygghet och en intimitet på platsen. Att känna sig omfamnad kan dessutom innebära att känna sig omhändertagen av naturen. Naturen bör ha en framträdande roll eftersom den ofta fungerar som ett viktigt stöd i sorgearbetet.

Metoden som använts är att arbeta efter begreppen inventering, analys och förslag. I begreppet förslag ingår flera olika moment så som skissande, fakta, konceptformulering, gestaltningsprogram och gestaltningsförslag. Skissandet har prioriterats för att låta skapandet vara med från början till slut. För att inte fastna i sökande efter fakta så har frågeställningarna behandlats först efter att frågorna har dykt upp. På så sätt har arbetet inriktats mot skapande och att med gestaltningen försöka ge ett svar på arbetets problemformulering. I gestaltningsprogrammet sammanställdes kraven från uppdragsgivaren, analysen, det valda känslokonceptet och olika slutsatser.

Förslaget kallas – Att vila i naturen. Idén är att låta naturen vara tongivande för gestaltningen och låta den visa livets gång. Askgravlunden kan beskrivas som att våra döda vilar under trädens kronor men är även en plats för de levande. I förslaget bevaras merparten träd och större delen av naturmarken. Askgravlunden blir basen för att skapa en helhet. Inom askgravlunden placeras askgravplatserna, dammen och de övriga beståndsdelarna som krävs för att området ska fylla sin funktion. Det är alltså askgravlunden som binder ihop Kvarter 25b. De övriga elementen blir en del av denna helhet. Konceptet med känslorna fridfull och omfamnande återspeglas i många av förslagets olika delar. Naturen är för många en rogivande plats där vi finner stöd. För att skapa en fridfull plats har förslaget ett enkelt formspråk med få detaljer. Genomgående är det mjuka linjer och lugna, naturliga färger. I förslaget bevaras och förstärks rumsligheten vilken är tydligt omfamnande. Platsen sluter sig runt den som vistas inom askgravlunden och samtidigt finns det utblickar mot omgivningen för att skapa en känsla av trygghet. Idén med förslaget är att askgravlunden ska tilltala besökare både estetiskt och i sitt budskap.

Abstract

This is a degree project within the topic of Landscape Architecture. It is a design proposal to found a new burial site at the Woodland Cemetery in Stockholm. The thesis has been carried out at the Department of Urban and Rural Development at SLU, Ultuna and in collaboration with the Cemetery administration of Stockholm.

The purpose of the degree project is to work with a design that incorporates an emotional concept and thereby try to affect the visitors state of mind. This proposal's aim has been to create a place that through its design can mediate a sense of being embraced and in serenity. By incorporating these two emotions in the design the site acts as the messenger and the visitor being the receiver. The intention is that the emotional concept heightens the experience when visiting the place. The whole is important in the design and the goal is that the concept goes hand in hand with what people expect of a pleasing burial site.

Starting point for this thesis is an assignment from the Cemetery administration of Stockholm. The mission is to deliver a design proposal for a site called Area 25b at the Woodland Cemetery in Stockholm. The project includes an ash burial grove and a place for urn burial. The cemetery is today a home for the rare and protected Great Crested Newt of the Salamandridae family. The proposal therefore also includes a pond to ensure that the newt will be able to increase and disperse by keeping its natural habitat. The main issue of this thesis is to answer the following question:

- How can the design make sure that it will be an appealing place that includes both an ash burial site, an urn burial and also a pond that will attract the larger newt?

The goal for this work is to present an idea that is based on reality and thereby useful for the Cemetery administration of Stockholm and other whom might have interest in this study. The result of the design proposal is to make sure it will function with a reliable durability and an appealing aesthetic surrounding that will attract future visitors.

The Woodland Cemetery in Stockholm is on the UNESCO World heritage list and well known all over the world and therefore also a popular tourist attraction. Similar to other woodland cemeteries the one in Stockholm focuses on the forest and nature as the main experience. The size of Area 25b is relative small and the position is at the outside edge of the cemetery. The place stands out from the rest of the surroundings in the cemetery's landscape and topography by being a place with a lower valley of virgin nature. It is important to grasp the site and the surroundings to make a connection between them so that the new design will blend with the landscape that represents the Woodland Cemetery today. But it is also important to form a place that is unique and makes it stand out in the grand cemetery.

The method used was to work with concepts of inventory, analysis and proposal. The concept of proposal included several different parts such as sketching, collecting facts, formulating concepts, formation and design suggestions. The process of sketching has been a main priority from start to finish and in the search for facts and information questions at issue has been dealt with along the way. That way it was possible to concentrate on producing and through the design try to answer the enunciation of the work. All the requirements in the assignment from the cemetery administration, analysis, emotion concept and all the conclusions were compiled with the following:

- To shape and design an ash burial site with appealing emotional aesthetics
- To form a place that is unique and makes it stand out in the grand cemetery
- To create affinity and bound the area to the surroundings of the woodland cemetery
- To capture emotions of peacefulness and embracing
- To preserve most natural areas and trees and let nature become the main attraction
- To exploit landscape conditions, topography and surroundings of dense and sparse forest
- To present the cycle of nature during different seasons
- To make the solid elements show that the area contains more than untouched land
- To show that the area is considered precious and cared for through the materials used in the design
- To keep and increase the area's spatiality
- To use a simple design with calm colors together with delicate contrasts
- To present the area with a positive atmosphere
- To build a silent place with sounds of nature
- To design appealing entrances
- To create opportunities to stay at the site but also pass by without stopping
- To tie the area to cemetery's buildings such as the Chapel of resurrection and nearby walkways
- To simplify access to the area from parking spaces and bus stops
- To found an ash burial grove that works throughout all seasons

The proposal applies an emotional concept using the emotions of embracing and peacefulness as a state of mind that fit in to the concept of a cemetery. A cemetery is a place where the visitor can get the opportunity to mourn, remember and be reminded of the wheel of time. Peacefulness in its meaning represents a place for reflection and a place to relax both mentally and physically. It is also a place where the deceased rest in peace. By embracing the visitor through the design, the idea is to make the visitors feel safe and secure but also make them feel close to the place where their loved ones now lay. Mourning goes through different stages and the scenery where it takes place has a great impact on the visitor. The idea for Area 25b at the woodland cemetery in Stockholm is to make the visitor feel embraced by nature.

The proposal is named – Embraced by nature - the aim is to make nature be the guide throughout the design and have it show the course of life. An ash burial site lets our deceased rest underneath while the living have a place to mourn, find peace and harmony where sorrow meets life beneath the tree tops. In the proposal most of the trees and natural areas are preserved. The ash burial will be

the foundation in creating a whole of Area 25b, the other elements will be part of making it complete. Working with an emotion concept where peacefulness and an embracing impression is captured and reflected in many parts of the proposal. To many people nature is a place where they find comfort as well as relaxation and serenity. In order to shape and design a peaceful spot the proposal works with a simple idiom with few details that say “less is more”, using soft lines and natural calm colors. The idea is that the ash burial closes around the visitor but still with sight of the surrounding, in sense of the visitor being embraced and feeling safe. The idea of the design is to attract the visitor to Area 25b through a message of aesthetic ambiance and by preserving and intensifying the hold of the area. This is a place where you are embraced by nature.

Tack!

Jag vill tacka alla de vänliga människor som har hjälpt mig på olika sätt under arbetets gång. Ett extra tack vill jag rikta till:

Ylva Dahlman - min handledare. Tack för alla goda råd kring designprocessen, gestaltning, skrivande, positivt tänkande och livet i allmänhet. Du inspirerar mig.

Pär Westin - uppdragsgivare på Kyrkogårdsförvaltningen. Tack för att jag fick förtroendet.

Nicklas Edell - uppdragsgivare och kontaktperson på Kyrkogårdsförvaltningen. Tack för dina åsikter kring gestaltningen samt all hjälp med att svara på frågor och skaffa fram underlag.

Sabina - Tack för korrekturläsning.

Familj - Tack för givande diskussioner, korrekturläsning och ert stöd.

Matte - Tack för din enorma uppmuntran och all praktisk hjälp. Utan dig hade inte arbetet blivit lika bra!

Ia Hallgren, 2 mars 2011

Innehållsförteckning

Inledning	11	Att vila i naturen	33
Bakgrund	11	Gestaltningens program	33
Problemformulering och frågeställning	12	Gestaltningen ska innehålla	33
Syfte och mål	12	Mål med gestaltningen	33
Viktiga begrepp	13	Hur dammen ska utformas	33
Metod och genomförande	14	Gestaltningens förslag	34
Skissarbete	14	Helheten – platsens identitet och samband med omgivningen	34
Inventering	14	Natur och vegetation	34
Analys	15	Rumslighet	36
Faktasökande	15	Känslokoncept - Fridfull och omfamnande	36
Känslokoncept	16	Entréer och stråk	37
Gestaltningens program	16	Tillgänglighet	38
Gestaltningens förslag och presentationsmaterial	16	De olika funktionerna och deras placering	38
		Reflektion över förslaget	40
Skogskyrkogården, känslokoncept och den större vattensalamandern	17	Diskussion om arbetet	45
Skogskyrkogården i Stockholm	17		
Skogskyrkogårdens grundtanke och upplevelsedesign	17		
Världsarv och skyddslagar	18	Källförteckning	48
Kvarter 25b	20		
Slutsats – det viktigaste inför gestaltningen	20		
Känslokoncept	21		
Vanliga känslor på begravningsplatser	21		
Val av känslokoncept	21		
Hur kan man gestalta för att få fram begravningsplatsens känslokoncept?	21		
Slutsats – det viktigaste inför gestaltningen	22		
Hur en damm anpassad för den större vattensalamandern bör utformas	22		
Större vattensalamander	23		
Hur dammen bör utformas	23		
Hur landmiljön bör utformas	24		
Slutsats – det viktigaste inför gestaltningen	24		
Platsen – Inventering och analys	25		
Inventering	25		
Inventering av Kvarter 25b och omgivningen	25		
Inventering av Kvarter 25b	26		
Analys av Kvarter 25b	30		

Inledning

Detta är ett examensarbete inom ämnet landskapsarkitektur. Arbetet är skrivet vid Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) i Uppsala och är den avslutande delen av utbildningen till landskapsarkitekt.

Examensarbetet är ett gestaltungsförslag för en askgravlund på Skogskyrkogården i Stockholm. Gestaltningen har behandlats utifrån ett känslokoncept, det vill säga att genom sin utformning förmedla specifika känslor till besökare. Förslaget ska även innehålla askgravplatser och en damm anpassad för den större vattensalamandern.

Bakgrund

Utgångspunkten i mitt examensarbete är ett uppdrag från Kyrkogårdsförvaltningen i Stockholm stad. Kyrkogårdsförvaltningen ansvarar för begravningsverksamheten i Stockholms kommun och anledningen till uppdraget baseras på tre behov/önskemål.

- Det finns ett behov av fler askgravlundar och askgravplatser i Stockholms kommun. Kyrkogårdsförvaltningen önskar tillföra Skogskyrkogården i Stockholm detta.
- Inom Skogskyrkogården finns den större vattensalamandern vilken är en fridlyst art. Det finns ett önskemål att skydda denna genom att bygga en ny damm dit vattensalamandern har möjlighet att sprida sig.
- Kvarter 25b på Skogskyrkogården i Stockholm är en outnyttjad yta som Kyrkogårdsförvaltningen gärna vill använda till lämpligt ändamål.

Av Kyrkogårdsförvaltningen fick jag en presentation av platsen och uppdraget som går ut på att göra

ett gestaltningsförslag för Kvarter 25b. Kravet var att gestaltningen ska innehålla en askgravlund, askgravplatser och en damm för den större vattensalamandern. Platsen ska tillgänglighetsanpassas enligt Stockholm stads krav och riktlinjer och även innehålla en smyckningsplats.

I övrigt finns inga restriktioner, vare sig ekonomiska eller på utformningen. Det är det upp till mig att välja gestaltningsgrepp och detaljeringsnivå på förslaget och att bestämma vad som ska bevaras och vad som ska förändras på platsen. Det finns även möjlighet att ge förslag på ytor som ligger utanför själva Kvarter 25b för att till exempel binda ihop kvarteret med omgivande stråk. Arbetsgränsen är därmed endast beroende av de omgivande gravområdena. Dessa får inte påverkas. Kyrkogårdsförvaltningen informerade också om sina tankar kring att binda ihop Kvarter 25b med det närliggande Uppståndelsekapellet, men detta är inget uttalat krav.

Jag informerade om min tidsplan för examensarbetet och att det skulle resultera i ett skrivet dokument med en illustrationsplan i valfritt format med tillhörande detaljer. Inget av detta hade mina uppdragsgivare några synpunkter på.

Via uppdragsgivarna fick jag tillgång till kartunderlag och information om vilka jag kunde vända mig till för att få fram fakta kring Skogskyrkogården och den större vattensalamandern. Vi bestämde att ha minst ett möte för att stämma av hur det gick när arbetet kommit ungefär halvvägs. Jag var i övrigt välkommen att höra av mig när jag stötte på några frågor eller problem.

Problemformulering och frågeställning

Utifrån mitt uppdrag har jag formulerat och försökt besvara följande fråga:

- Hur kan Kvarter 25b på Skogskyrkogården gestaltas så att det blir en attraktiv plats med askgravlund, askgravplatser samt en damm som fungerar för större vattensalamander?

I arbetet med att gestalta Kvarter 25b på Skogskyrkogården var jag tvungen att ta hänsyn till många olika aspekter. Det är flera olika funktioner som ska fungera och därmed flera olika frågeställningar. Under arbetets gång har jag stött på och försökt besvara dessa efterhand som de dykt upp. Frågeställningarna har baserats på de problem som uppkommit under inventering, analys och utifrån arbetets huvudfrågeställning.

Syfte och mål

Mitt syfte med examensarbetet är att göra en gestaltning och att arbeta med ett känslokoncept. Det vill säga att gestalta med avsikt att skapa en viss sinnesstämning hos besökaren.

Målet med arbetet är att presentera ett förslag som är verklighetsanknutet och därmed till nytta för Kyrkogårdsförvaltningen i Stockholm samt andra som kan ha intresse av arbetet. Gestaltningsförslaget ska resultera i god funktion, god hållbarhet och en estetiskt tilltalande miljö. Med detta menas att förslaget ska uppfylla kraven från uppdragsgivaren och generera en plats som är attraktiv för framtida besökare. Avsikten är att använda den kunskap jag fått genom utbildningen för att skapa ett förslag som fungerar med många människors åsikt om vad en bra begravningsplats och utemiljö är.

Problemformulering

Hur kan Kvarter 25b på Skogskyrkogården gestaltas så att det blir en attraktiv plats med askgravlund, askgravplatser samt en damm som fungerar för större vattensalamander?

Frågeställningar

Hur ser det ut på Kvarter 25b och vilket är platsens sammanhang med omgivningen?

Vad är bra och vad är dåligt med Kvarter 25b's förutsättningar?

Vad är en skogskyrkogård?

Vad utmärker Skogskyrkogården i Stockholm?

Hur fungerar en begravningsplats?

Vad är en askgravlund samt askgravplats?

Vilka känslor förknippas med en begravningsplats?

Hur kan man gestalta så att platsen utstrålar känslorna fridfull och omfamnande?

Vilka färger förknippas med vilka känslor?

Vad har Stockholm stad för krav och riktlinjer för tillgänglighetsanpassning?

Hur bör en damm för den större vattensalamandern utformas?

Vilka lagar skyddar Skogskyrkogården och hur påverkar det gestaltningen?

Hur kan en smyckningsplats se ut?

Vilka växter bör naturligt finnas som markvegetation i Kvarter 25b?

Viktiga begrepp

I detta avsnitt har jag sammanställt en lista med begrepp som förekommer i examensarbetet. Begreppen är inte specifika för Skogskyrkogården utan generella och därmed bra att känna till för förståelsen för begravningsplatser. Begreppen står i den ordning som jag anser bäst för att lättast ta till sig hur en begravningsplats fungerar.

Begravningsplats är där vi begraver våra döda, till exempel kyrkogård eller annat gravområde.

Skogskyrkogård är en begravningsplats som är anlagd i en skog. Skogens närvaro är utgångspunkt för gestaltningen och till skillnad från andra kyrkogårdar förmedlar den en skogskänsla. Förutom den kvarvarande skogen är områden med bevarad naturmark betydelsefulla för att en äkta skogskänsla ska finnas kvar. Planteringar bör också ha en naturlig karaktär, byggda element helst vara av naturmaterial och gravvårdarna bör underordna sig skogens uttryck (Westerdahl, 1996).

Kvarter eller *gravkvarter* är en avdelning som består av flera gravplatser. Begravningsplatser är ofta indelade i flera kvarter som i likhet med respektive gravplats är inritad på gravkartan.

Gravsättning kan antingen ske genom kistbegravning eller kremationsbegravning. Idag är kremering den vanligaste formen. Efter kremering finns olika alternativ att gravsätta på, antingen med urna eller utan. Några av alternativen är i grav, minneslund, askgrav och utströende på annan plats i natur eller hav (Fonus, 2010). Gravsättning sker antingen i direkt samband med begravningsceremonin eller vid ett senare tillfälle (Beltran, 2011).

Begravningsceremoni är den akt då man tar avsked av den döde. Begravningsceremonin ser olika ut beroende på religion eller samfund (Beltran, 2011).

Minneslund är ett gemensamt gravområde för begravning av aska. Minneslundan är en anonym gemensamhetsgrav vilket betyder att inga gravstenar eller annan typ av märkning markerar var askan finns. Begravningen sker utan de anhörigas närvaro, antingen via nedgrävning eller utströende av askan, så kallad spridning. Skötselansvaret ligger på kyrkogårdsförvaltningen (Edell, 2010).

Askgravplats är inte ett rättsligt definierat begrepp. Ordet askgravplats eller askgrav används för att beskriva en liten och ofta något enklare grav för aska. Askgravplatsen har ofta utrymme för flera askor. Normalt används inte gravsten men en liten namnplatta placeras i anslutning till graven. En askgravplats kan vara med eller utan urna. På Skogskyrkogården i Stockholm används inte urnor utan istället ligger askan i en sidenpåse som sedan placeras i graven. Tyget som är ett förgängligt material förmultnar med tiden och tas tillsammans med askan upp i naturen. Skötselansvaret ligger på kyrkogårdsförvaltningen (Westin, 2010).

Askgravlund är inte ett rättsligt definierat begrepp. Askgravlundar har utvecklats från minneslundar och bildar ett mellanting mellan dessa och en askgrav. I likhet med minneslundan är det ett gemensamt gravområde för aska. Skillnaden är att det i en askgravlund finns en gemensam plats där namnen på de begravda sätts upp på skyltar eller liknande samt att anhöriga kan vara med vid gravsättningen. I likhet med de andra två begravningsätten är askgravlundan skötselfri för de anhöriga. Skötselansvaret ligger på kyrkogårdsförvaltningen. Jordning kan ske genom nedgrävning utan urna eller via utströende, så kallad spridning. Nedgrävning sker vanligen i gräsmatta eller i öppen jord men kan även ske i naturmark. Spridning sker oftast i lite högre markvegetation där askan enklare försvinner ner under vegetationen för att upptas med naturen (Westin, 2010).

En skogskyrkogård är en begravningsplats där skogen varit utgångspunkt för gestaltningen

Smyckningsplats är en bestämd plats där blommor och ljus placeras. Smyckningsplatser används normalt i minneslundar, askgravlundar och vid askgravplatser där det inte finns en gravvård att smycka (Edell, 2010).

Metod och genomförande

I detta kapitel beskrivs hur jag har arbetat med mitt examensarbete. Vilka metoder jag använt och hur genomförandet har gått till.

Jag har arbetat efter metoden inventering, analys och förslag. Jag började med inventeringen där jag tog reda på de fysiska förutsättningarna - Hur ser det ut på Kvarter 25b och platsens sammanhang med omgivningen? I analysarbetet utvärderade jag platsen - Vad är bra och dåligt med Kvarter 25b? I arbetet med förslag ingick olika moment såsom skissarbete, fakta, konceptformulering, gestaltningsprogram och slutligen det renritade gestaltungsförslaget.

Arbetets olika delar har ofta löpt parallellt med varandra och inte nödvändigtvis i den nämnda ordningen. Jag har besökt området ett flertal gånger, skissat om och om igen, återvänt till analysen och sökt fakta efterhand som jag insett att det behövts. På så sätt har de olika delarna berikat varandra och arbetet fyllts på då ny fakta eller idéer uppkommit. De olika momenten finns tydligare beskrivna under respektive kapitel nedan.

Skissarbete

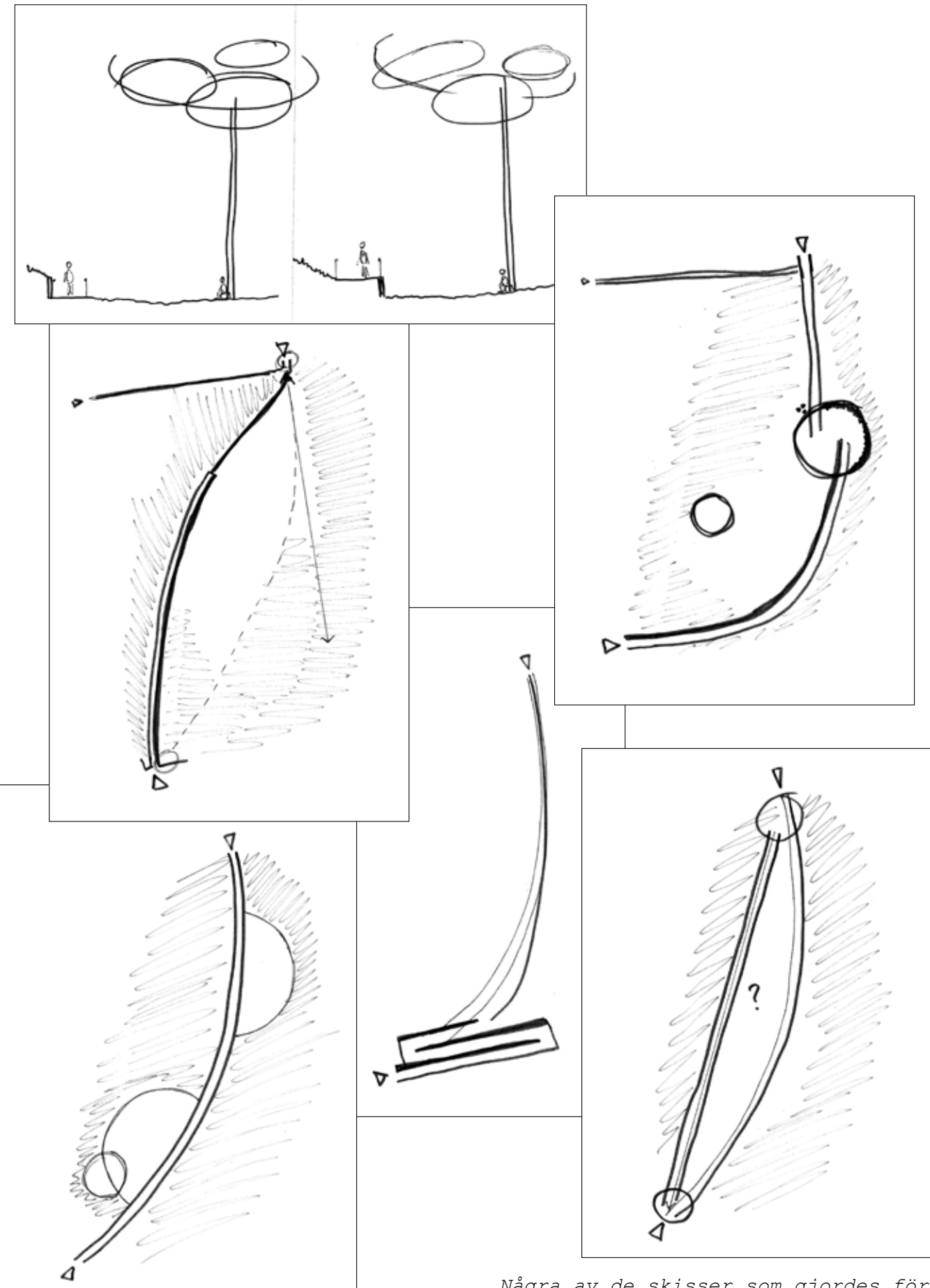
Direkt efter första platsbesöket började jag skissa. Anledningen till att skissandet prioriterats var för att inte fastna i sökande efter fakta. Detta examensarbete är ett gestaltungsförslag och jag ville ha gestaltning och designprocessen i fokus. Därför var det viktigt att inte dela upp arbetet i en förstudie och en gestaltungsdel utan att låta skapandet vara med från början. Skissandet fortsatte under hela arbetets gång med olika intensitet. Inledningsvis var skisserna helt fria, för att sedan bli mer inriktade på lösningar till olika frågeställningar och slutligen fokuseras på det gestaltungsprogram som jag kommit fram till. Jag har skissat i olika skalor och på olika detaljningsnivå. Inledningsvis mer storskaligt för att hitta en grund i gestaltningen. Efterhand har jag med penna och pappatittat närmare på de olika detaljerna. Detaljerna har sedan i sin tur påverkat helhetslösningen och skissandet har därmed pendlat mellan stort och smått. Tankar och idéer som kommit upp har testats och omprövats fram tills att jag hittade en helhetslösning för platsen och dess funktioner som stämmer med punkterna i gestaltungsprogrammet. Mindre förändringar och tillägg skedde fram till den slutliga renritningen.

Inventering

Inventering av Kvarter 25b och dess omgivning gjordes i omgångar. Inledningsvis gjordes en större inventering och sedan har arbetet fyllts på när ny relevant fakta har framkommit.

Mitt första platsbesök skedde i början av november och då var det fortfarande barmark. Detta besök var inte i syfte att inventera men jag observerade och reflekterade över platsen och dess förutsättningar. När det sedan var dags för inventering någon vecka senare hade snön fallit. Detta

Exempel på skisser

Några av de skisser som gjordes för huvudstråkets placering och utseende

försvårade arbetet till viss del då mycket blev täckt av snötäcket. Totalt har jag besökt området fem/sex gånger. Samtliga platsbesök har skett på dagtid för att utnyttja dagsljuset.

I inventeringen har jag använt mig av två kartunderlag, ett över Kvarter 25b och ett över kvarteret och dess närmaste omgivning. Jag skrev även ner en lista med de punkter som jag ville titta på under besöket och som svarar på frågan - Hur ser det ut på Kvarter 25b och platsens sammanhang med omgivningen? Under inventeringen antecknade jag det jag observerade i både kartunderlagen samt i inventeringslistan. Jag har inte mätt upp platsen under mina besök utan utgått från det kartmaterial som jag fått från Kyrkogårdsförvaltningen. Inventering av markvegetation stod ursprungligen på inventeringslistan. På grund av snön blev denna inventeringspunkt inte gjord.

Efter den inledande inventeringen har jag fyllt på med fakta från den litteratur jag läst och från information jag fått via samtal angående Skogskyrkogården med sakkunniga från Kyrkogårdsförvaltningen.

Informationen sammanställde jag i två inventeringskartor. Dessa två kartor hade liknande skala som de underlag jag använde under inventeringen – en över Kvarter 25b och ett över platsen och dess närmaste omgivning.

Analys

I samband med inventeringen gjorde jag en analys. I analysen värderades Kvarter 25b - Vad är bra och vad är dåligt? Som analysmetod valde jag SWOT (Strengths, Weakness, Opportunities, Threats) där man delar upp värderingarna i styrkor, svagheter, möjligheter och hotbild. Jag valde SWOT som analysmetod för jag tycker att det ger en bra helhetsbild samt passar för ett så litet område som platsen utgör. Dessutom är det utifrån de fyra kategorierna möjligt att sammanfatta punkterna i analysen till vad som bör tas tillvara och vad som ska åtgärdas genom gestaltungsförslaget.

Faktasökande

Eftersom detta är ett gestaltungsarbete är det viktigt att prioritera skapandet. Jag ville därför inte fastna i sökande efter fakta. Jag valde istället att inrikta mig på mina frågeställningar och leta efter information först då en frågeställning dök upp. Jag har sökt nytt utifrån de problem och frågor jag har stött på under arbetets gång och allteftersom jag fått svar så har ytterligare frågeställningar skapats.

Jag har sökt fakta genom olika litteraturstudier och haft kontakt med sakkunniga som varit experter på Skogskyrkogården och den större vattensalamandern.

Litteratur jag läst har kommit från böcker, faktablad och hemsidor på internet. Mycket av litteraturen har jag fått tillgång till via de sakkunniga jag kontaktat. I övrigt har jag fått fram information på internet. De sökord jag använt har valts utifrån den frågeställning jag för tillfället arbetat med. Jag har på detta sätt kommit i kontakt med hemsidor, elektroniska faktablad och tips om böcker.

De sakkunniga jag har varit i kontakt med har varit mina uppdragsgivare på Kyrkogårdsförvaltningen som svarat på frågor angående Skogskyrkogården och en biolog på Kyrkogårdsförvaltningen som gett information om den större vattensalamandern och dess livsmiljö. Kontakten har skett via telefon,

Att undersöka vid inventeringen
Klimat Vädersträck
Rumslighet
Riktningar Siktlinjer
Öppet/slutet Ljust/mörkt
Cirkulation Angöring/entré Stråk
Social användning
Natur Vegetation
Platsens relation till omgivningen

mejlkontakt och/eller personliga möten. Under dessa tillfällen har vi diskuterat de frågeställningar jag ställts inför och fritt samtalat om ämnet.

Känslokoncept

Examensarbetets syfte var att arbeta med ett känslokoncept. Det vill säga de sinnesstämningar som platsen ska ge upphov till hos besökaren.

Inför valet av koncept genomförde jag litteraturstudier kring de känslor som är vanliga på kyrkogårdar samt de känslor som besökare önskar att en begravningsplats ska ge upphov till. De känslor som framkom sammanställdes i en lista. Utifrån listan valde jag sedan ut de två känslor som jag ansåg passade bäst in med de idéer jag hade kommit fram till under det inledande skissarbetet och som även passade med kvarterets förutsättningar. Jag ansåg också att de två känslorna kompletterade varandra för att skapa en lämplig stämning för en begravningsplats.

Jag undersökte sedan genom nya litteraturstudier hur detta känslokoncept skulle kunna komma fram på bästa sätt. Slutligen provade jag de olika gestaltungsgreppen genom att skissa.

Gestaltungsprogram

Med utgångspunkt i analysen och fakta tog jag fram ett gestaltungsprogram. Där sammanställde jag mina idéer till ett antal programpunkter. Punkterna sammanfattar analysen och de slutsatser som jag kommit fram till under arbetet.

Gestaltungsförslag och presentationsmaterial

Utifrån gestaltungsprogrammet fortsatte jag mitt skissande på gestaltungsförslaget. När jag kommit en bit på vägen med helhetslösningen för Kvarter 25b och också hunnit skissa en del på detaljerna hade jag ett avstämningsmöte med mina uppdragsgivare på Kyrkogårdsförvaltningen där jag presenterade mina skisser. Efter detta möte och med gestaltungsprogrammet som grund skissade jag fram det slutgiltiga förslaget.

Under det sista steget i genomförandet renritades förslaget och examensarbetet färdigställdes till ett sammanhängande presentationsmaterial.

Skogskyrkogården, känslokoncept och den större vattensalamandern

Skogskyrkogården i Stockholm

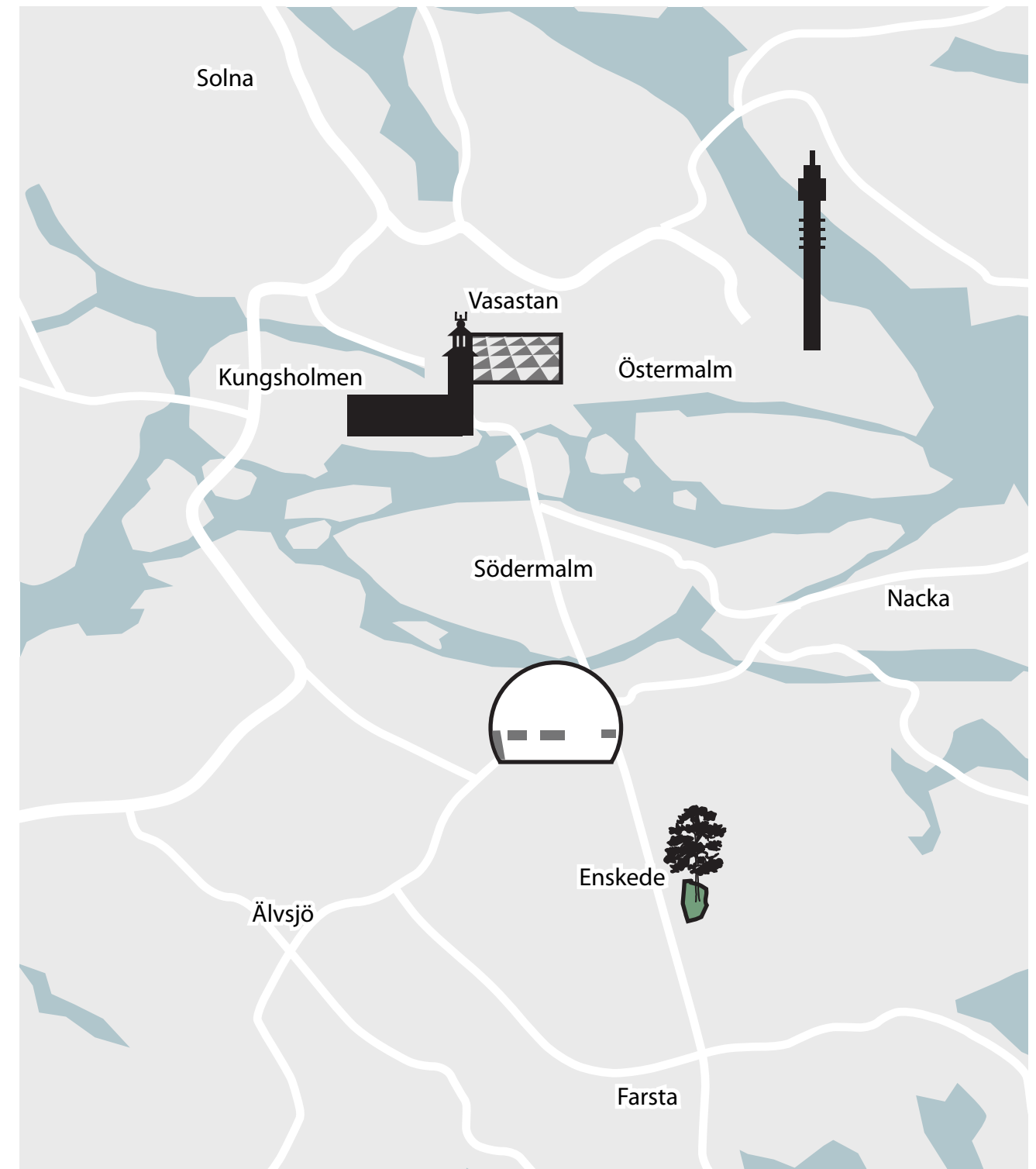
Uppdraget består i att gestalta Kvarter 25b som ligger på Skogskyrkogården i Stockholm. Begravningsplatsen är den mest kända skogskyrkogården i Sverige. Den är unik på grund av den omsorgsfulla landskapsgestaltningen och det fina samspillet mellan byggnader och natur. Människor besöker Skogskyrkogården för begravningsceremonier och gravsättning men även för att minnas eller för att helt enkelt njuta av stillheten och det vackra landskapet (Stockholms stad, 2010-2011).

Skogskyrkogården ligger i Enskede i södra Stockholm. Den är på 102 hektar, rymmer ungefär 100 000 gravplatser och varje år hålls mer än 2 000 begravningsceremonier. Skogskyrkogården är i och med detta Sveriges största begravningsplats till antalet gravplatser. Näst efter Kvibergs begravningsplats i Göteborg är Skogskyrkogården största till ytan (Westin, 2010). Området innehåller en krematorieanläggning, fem begravningskapell, minneslund och en plats för utomhusceremoni. 2009 utlystes en tävling om ett nytt krematorium och bygget beräknas vara klart 2012 (Stockholms stad, 2010-2011).

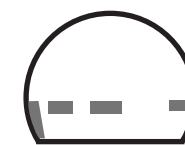
Skogskyrkogårdens grundtanke och upplevelsedesign

Skogskyrkogården skapades av de två unga arkitekterna Sigurd Lewerentz och Erik Gunnar Asplund och är ett resultat av en internationell arkitekttävling som utlystes 1914. De tävlande skulle ha landskapet som utgångspunkt och skapa en plats för dem som besöker kyrkogården. I det vinnande förslaget "Tallum" är naturen huvudupplevelse. Det märks att arkitekterna har låtit den befintliga

Skogskyrkogårdens placering i Stockholm

Skogskyrkogården

Globen

Stadshuset

Sergels torg

Kaknästornet

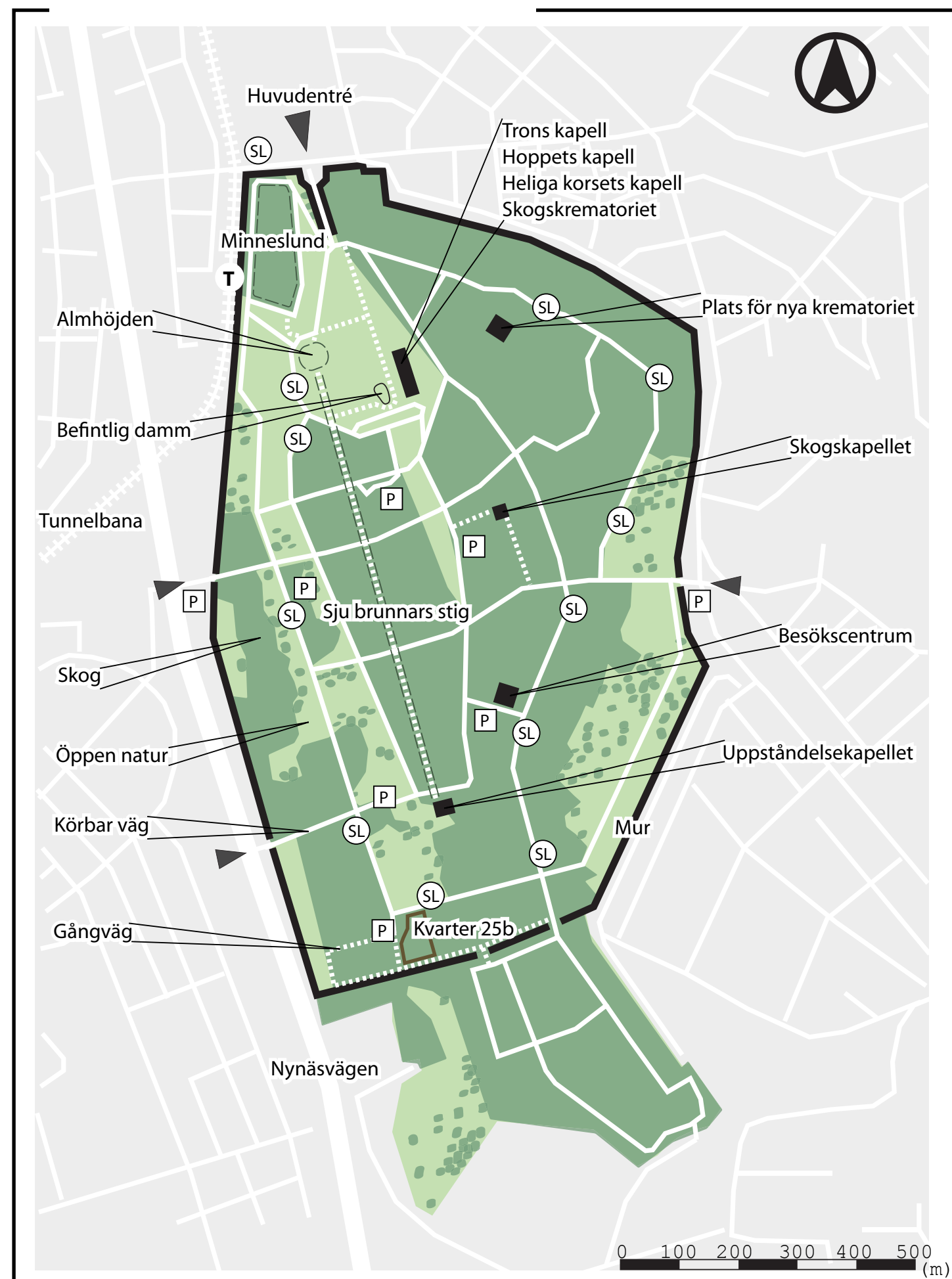
tallskogen få huvudrollen samtidigt som överskådlighet, arkitektonisk form och konstnärlig utsmyckning finns med i gestaltningen. En från början sluten och något dystert gestaltning modifierades av arkitekterna och fick därmed större kontraster med omväxlande ljusa och mörka partier (Stockholms stad, 2010-2011). Den tallbevuxna rullstensås som löper genom området gestaltades till ett heligt landskapsrum där naturen är utformad för att vara helande för de sörjande. De flesta av de befintliga träden sparades och de äldsta träden har en ålder av ungefär 280 år (Westerdahl, 1996). Själva gravplatserna syns inte från entrén eftersom arkitekterna ville att naturen skulle vara det centrala. Gravarna är anlagda inne i tallskogen. De flesta gravkvarter består av pelarsalar av tall med golv av gräs och gravstenarna är låga och av naturmaterial. Gravarna är underordnade naturen. Kapell och andra byggnader har placerats ut i samspel med landskapet. Hela begravningsplatsen ramar in av en hög råstensmur som binder ihop området. Förutom huvudentrén i norr finns även flera mindre entréer. När Skogskyrkogården slutligen hade sin invigning var det den första av sitt slag och helt olik de stora städernas begravningsplatser (Stockholms stad, 2010-2011).

För arkitekterna Lewerentz och Asplund var det viktigt att allt skulle harmonisera. En av grundtankarna var att människan är en del av det naturliga kretsloppet och det var viktigt i utformningen av såväl landskapet som kapellen. De ville ge besökarna en upplevelse av relationen mellan liv och död - att döden är naturlig (Beltran, 2011). Ambitionen var redan från början att skapa något banbrytande och speciellt. Arkitekterna arbetade med besökarens upplevelser av platsen och begravningsceremonin och gestaltade utifrån detta (Stockholms stad, 2010-2011). Genom denna upplevelsedesign ville de att besökarna skulle komma i stämning inför en begravning och i sorgearbetet (Beltran, 2011). Gestaltningen skulle hjälpa de efterlevande att ta farväl, känna sorg och sedan försoning. Ett exempel är Sju brunnars stig, en promenad genom landskapet för att komma i rätt stämning inför avskedsceremonin i Uppståndelsekapellet. Stigen blir mer mörk och trång ju närmare kapellet man kommer, väl framme möts besökaren av ljus och rymd vilket skapar en ny, lättare sinnesstämning. Efter ceremonin lämnar besökarna kapellet via en annan port, där förs de ut i naturen igen för att försonas med sorgen – som ett livets kretslopp (Stockholms stad, 2010-2011). Ett annat exempel är Almhöjden, en meditationsplats på en kulle. Trappan upp är lång men trappstegen blir lägre ju högre upp man kommer. Denna trappa symboliserar kärleken och stegens utformning är till för att underlätta vandringen upp mot toppen. Tanken är att man ska känna sig lugn när man kommer upp och möter den öppna himlen och själva meditationsplatsen. Dessa typer av symboler finns överallt på Skogskyrkogården. Arkitekterna hade en tanke bakom varje utformad del. Symbolerna finns i små detaljer men också i den storskaliga designen och märks bland annat i de kontraster som genomsyrar Skogskyrkogården. Landskapsgestaltningen baseras på öppet-slutet, ljus-mörkt, högt-lågt, kvadrat-cirkel, jord-himmel och liv-död (Beltran, 2011). Syftet med symbolerna är att påvisa arkitekternas budskap. Budskapen är inte alltid tydligt utan skapas i besökarnas undermedvetna. Jag upplever att det är dessa budskap som gör att Skogskyrkogården får en djupare dimension och därmed utgör en tilltalande och intressant plats.

Världsarv och skyddslagar

Skogskyrkogården är idag en världsberömd anläggning och räknas som en av den moderna arkitekturens viktigaste skapelser. Den har varit en förebild för skogskyrkogårdar runt om i världen alltsedan de första delarna togs i bruk på 1920-talet. Än idag är i stort sätt allt bevarat enligt de gamla ritningarna (Beltran, 2011).

Skogskyrkogården i Stockholm, liksom alla andra kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser anlagda senast 1940, är automatiskt skyddad enligt kulturminneslagen. Kulturminneslagen innehåller bestämmelser för att skydda viktiga delar av vårt kulturarv. När det gäller kyrkliga kulturminnen

Sju brunnars stig på Skogskyrkogården

Foto denna sida:
Javier Beltran

Naturen är det centrala på Skogskyrkogården. Gravplatserna finns därför främst inne i skogspartierna och gravstenarna är låga och enkla

Almhöjden på Skogskyrkogården

så ska de enligt lagen vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskar och alla ändringar kräver tillstånd från länsstyrelsen (Riksantikvarieämbetet, 2011). För just begravningsplatser krävs tillstånd i följande fall:

- För att utvidga begravningsplatsen
- För att väsentligt ändra eller bygga nya murar, portaler, trappor, gångar, gravkvarter eller andra fasta byggnader
- För att ändra eller flytta kulturhistorisk värdefulla gravar
- För att ändra träd och övrig vegetation som har betydelse för platsens karaktär och arkitektoniska komposition

Kulturminneslagen är den centrala lagen men även plan- och bygglagen och miljöbalken skyddar våra kulturmiljöer (Länsstyrelsen i Stockholms län, 2007).

Sedan 1994 är Skogskyrkogården med på UNESCOs (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) prestigefyllda världsarvslista över omistliga kultur- och naturmiljöer för hela mänskligheten. Motiveringen till utnämningen lyder: ”Skogskyrkogården är ett framstående exempel på hur arkitektur och ett formgivet kulturlandskap från vårt århundrade sammansmälts till en kyrkogård.” Att vara med på UNESCOs världsarvslista innebär att Skogskyrkogården ska vårdas och bevaras för framtida generationer. Ett världsarvsråd finns för att se till att världsarvet utvecklas enligt UNESCOs avsikter. Rådet består av representanter från Länsstyrelsen, Stockholms stadsmuseum och Stockholms kyrkogårdsförvaltning. Världsarvsrådet är ett viktigt organ inför beslutsfattande kring världsarvet för att kunna garantera skydd och vård av Skogskyrkogården i all framtid (Stockholms stad, 2010-2011).

Kvarter 25b

Kvarter 25 ligger i södra utkanten av Skogskyrkogården. Kvarteret består till större delen av gravar men i mitten ligger det ett orört område som benämns Kvarter 25b. Det är denna plats som Kyrkogårdsförvaltningen vill förvandla till en askgravlund.

Slutsats – det viktigaste inför gestaltningen

Kvarter 25b är en del av Skogskyrkogården i Stockholm. Begravningsplatsen är världskänd och därmed ett populärt besöksmål. Området skyddas av kulturminneslagen som är till för att trygga att de kulturhistoriska värdena inte minskar. Alla förändringar på Skogskyrkogården kräver tillstånd och detta gäller för de byggda elementen, landskapsbilden och för vegetationen. Förslaget prövas av Länsstyrelsen som utvärderar vilka kulturhistoriska värden som påverkas av den eventuella förändringen.

Det är viktigt att förstå platsens omgivning och sammanhang med den. På så sätt kan den nya gestaltningen passa in i Skogskyrkogården och det världsarv som den utgör. De specifika tankarna hos de arkitekter som ritade Skogskyrkogården anser jag dock inte att vara styrande vid mitt arbete – att gestalta Kvarter 25b. Det som jag avser att ta hänsyn till är harmonin med det fina samspelet mellan byggnader och natur och även att området i likhet med andra skogskyrkogårdar har naturen och skogen som huvudupplevelse. Naturen är dessutom viktigt i det hänseende att den ofta fungerar som

Kvarter 25b

ett viktigt stöd i sorgearbetet. Att tänka på är också att platsen är relativt litet och ligger i utkanten av den stora begravningsplatsen.

Känslokoncept

Syftet med detta gestaltningsarbete är att göra ett förslag med ett tydligt känslokoncept. Det vill säga en gestaltning med ändamål att skapa en viss sinnesstämning hos besökaren. Att en eller flera sinnesstämningar ska genomsyra platsen och skapa en tilltalande askgravlund både funktionellt och känslomässigt.

Vanliga känslor på begravningsplatser

En begravningsplats har stor betydelse för många människor, den besöks ofta för att vårda minnet av dem som inte längre finns bland oss. Begravningsplatsen är viktig för de efterlevande och den väcker därmed många känslor, både positiva och negativa (Berglund, 1994). För många sörjande är det viktigt att få möjlighet att få vara med på begravningen och sedan ha en plats att gå till. Det är för de anhöriga viktigt att begravningen och platsen blir ett positivt minne (Lundmark, 2009). Miljön och dess utformning har även betydelse för hur sorgen bearbetas. Naturen har en central roll i detta eftersom den kan vara lugnande, stärkande och läkande. Många människor beskriver också att de känner sig hemma i naturen, den är trygg och kravlös (Grahn, 2010). Naturens kretslopp och skiftningar är en viktig del av detta. Genom trädens spirande knoppar, höstens färger, vinden som får löven att vaja och fåglarnas sång påminns vi om tidens naturliga gång - livet och döden. En begravningsplats är alltså en miljö där vi både sörjer och minns men det är också en plats som påminner om att livet går vidare (Stockholms stad, 2010-2011). Särskilt populära begravningsplatser skapas vid vatten, i skog, i skog med utblick över öppet landskap och i kuperad terräng. Dessa kyrkogårdar är omtyckta eftersom naturen är ett stort stöd i sorgearbetet (Westerdahl, 1996).

Inger Berglund har studerat hur människor upplever en minneslund och hur begravningsplatsens utformning påverkar vår förmåga att bearbeta sorgen efter en avliden. Enligt studien utgör ofta en minneslund begravningsplatsens meditativa rum (Berglund, 1994). Även om Skogskyrkogårdens centrala roll är som begravningsplats så har den dessutom ett värde som kultur- och naturmiljö. Den används för promenader och meditationskullen är en plats dit folk går för att fundera över existentiella frågor (Stockholms stad, 2010-2011). Gestaltningsförslaget för Kvarter 25b bör anpassas till dessa funktioner och till de känslor det innebär.

En kyrkogård förknippas alltså med många olika känslor. Kumla kyrkogårds- och fastighetsförvaltning beskriver sina kyrkogårdar bland annat med orden ”en plats för vila och eftertänksamhet” men även med känslorna sorg och mörker. Deras förhoppning är att kyrkogårdarna ska visa värdighet, frid, ro, tacksamhet och eftertänksamhet (Eidevald, 2004). Lugn och ro är känslor som nämns i samband med flera kyrkogårdar, till exempel på Skogskyrkogårdens hemsida (Stockholms stad, 2010-2011). Värdig är också en inställning som är återkommande i beskrivningen av flera begravningsplatser, bland annat på Fresta kyrkogårds hemsida (Fresta församling, 2010).

I Berglunds studie framkom att de besökande önskar att en minneslund ska vara ombonad, trygg, tyst och lugn. Enligt undersökningen vill man att platsen ska förmedla positiva känslor och många föredrar en ljus plats för att underlätta sorgearbetet (Berglund, 1994).

Val av känslokoncept

Utifrån de känslor som framkom i litteraturstudien gjorde jag en lista och valde utifrån den två begrepp som jag ville använda som koncept – fridfull och omfamnande. Valet föll på de känslor som jag tyckte passar bäst med de idéer som jag kommit fram till under mitt inledande skissarbete. Jag anser dessutom att dessa två sinnesstämningar omfattar mycket av det som en askgravlund bör utstråla, dels som begravningsplats och dels som plats för eftertanke.

Fridfull representerar en lugn plats för eftertanke. En plats där de besökande kan minnas, meditera eller bara vara. Fridfull är även en rogivande plats med en sinnesstämning som passar för de dödas sista vila.

Omfamnande hjälper de besökande att känna trygghet och en intimitet på platsen. Att känna sig omfamnad kan dessutom innebära att känna sig omhändertagen av naturen.

Hur kan man gestalta för att få fram begravningsplatsens känslokoncept?

Form och färg är grunden för att få fram rätt känsla. Materialval, färger och elementens placering har inte enbart ett ytligt estetiskt värde utan det berör och påverkar oss. Om färg och form samspelar i gestaltningen blir känslokonceptet tydligare.

Några slutsatser i Berglunds studie är att de efterlevande i sorg vill känna värdighet och rofylldhet vid begravningsplatsen. Ett enkelt formspråk med få material och element skapar en stilla plats där man kan samla tankarna. Det är alltså viktigt att platsen inte överbearbetas utan att det blir en balans mellan naturens förutsättningar och det som människan skapat. Att slippa störande ljud är önskvärt medan naturliga ljud från vatten, vind och fåglar ger en meditativ stämning. En askgravlund bör ha en rumskänsla med tydliga avgränsningar så att platsen känns ombonad och trygg. Många besökare önskar vara ifred med sina tankar. Det är också en fördel om det finns en central punkt att fästa blicken vid. Platsen får dessutom gärna ha utsikt mot omgivningen eftersom vissa människor vill vara avskilda från omvärlden medan andra känner lättnad genom att vara del av en gemenskap. För många efterlevande är grönskan viktig därför att naturen ger upplevelser av frid och trygghet vilket är ett stort stöd i sorgearbetet. För att begravningsplatsen ska upplevas som en värdig plats är det viktigt att den förmedlar en andlig känsla och någon form av symbolik som skiljer platsen från en vanlig park. Många ser naturen som vårt ursprung och finner lätt en andlighet där. Symboliskt laddande objekt kan vara vatten, sten eller äldre träd, vilka alla hör hemma i landskapet (Berglund, 1994).

Former kan ge upphov till olika sinnesstämningar. Gestaltningens formspråk är alltså ett viktigt verktyg för att påverka besökarens känsla. Kombinationen av former, skala och platsens utseende påverkar hur gestaltningen upplevs. Det finns några generella teorier. Böljande former och mjuka linjer verkar läkande i det hårda och kantiga sorgearbetet (Berglund, 1994). Runda former upplevs ofta som positiva och kan visa på glädje och lekfullhet. Omsluts vi av en cirkulär form kan känslan av trygghet, att vi är omhändertagna, infinna sig. Lutande linjer ökar energin eftersom de skapar en känsla av rörelse. Kvadratiska former känns stabila och fast förankrade i platsen. Jordbundna element, det vill säga låga former och horisontella linjer skapar en mer dämpad stämning. Lugn skapas även genom enkla former med få detaljer (Segeholm, 2008).

Färg är ett annat viktigt verktyg för att skapa känslor. De förknippas till exempel med varmt och

kallt och kan användas för att skapa kontraster (Dahlin, 1999). Att använda sig aktivt av färg i landskapsarkitektur kan ge upphov till nya sinnesstämningar. Färgvalet bör dock komplettera platsens naturliga färger och materialval (Bradley-Hole, 2007). Färg sätter igång våra tankar, känslor och minnen. Olika färger påverkar oss olika så valet av färg är betydande. Kontrastlöst och grått får oss att uppleva nedstämdhet medan allt för mycket klara, starka färger är stressande. Hur man reagerar på en färg är individuellt. Färger är alltså inte bra eller dåliga utan har olika effekt beroende på sammanhang och betraktarens personliga erfarenhet. Även sammansättning av olika färger påverkar hur vi reagerar på dem (Rydberg, 1999).

Färgernas betydelse varierar beroende på vem som beskriver det, men man kan se ett mönster. Grönt, blått, vitt och brunt är de färger som ofta förknippas med fridfull och omfamnande. Enligt psykologen Karl Rydberg står grönt för bland annat hopp, kärlek, ömhet och naturlighet. Blått står i allmänhet för intuition, sanning, tradition, lugn och koncentration medan nyansen indigo står för bland annat kontroll och visdom (Rydberg, 1999). I en annan sammanställning av färgers betydelse beskrivs grön som harmoni, balans, vila och stillsamhet. Blått symboliserar bland annat lugn, tillit, intelligens och tankens färg. Vitt förknippas med renhet och enkelhet. Vitt i kombination med andra färger kan skapa kontraster och ger ett varmare intryck av platsen men det kan också göra så att de andra färgerna upplevs som skrikiga. Brunt associeras med allvar, värme och tillit och är den färg som för tankarna till natur och jord (Colour Affects, 2010).

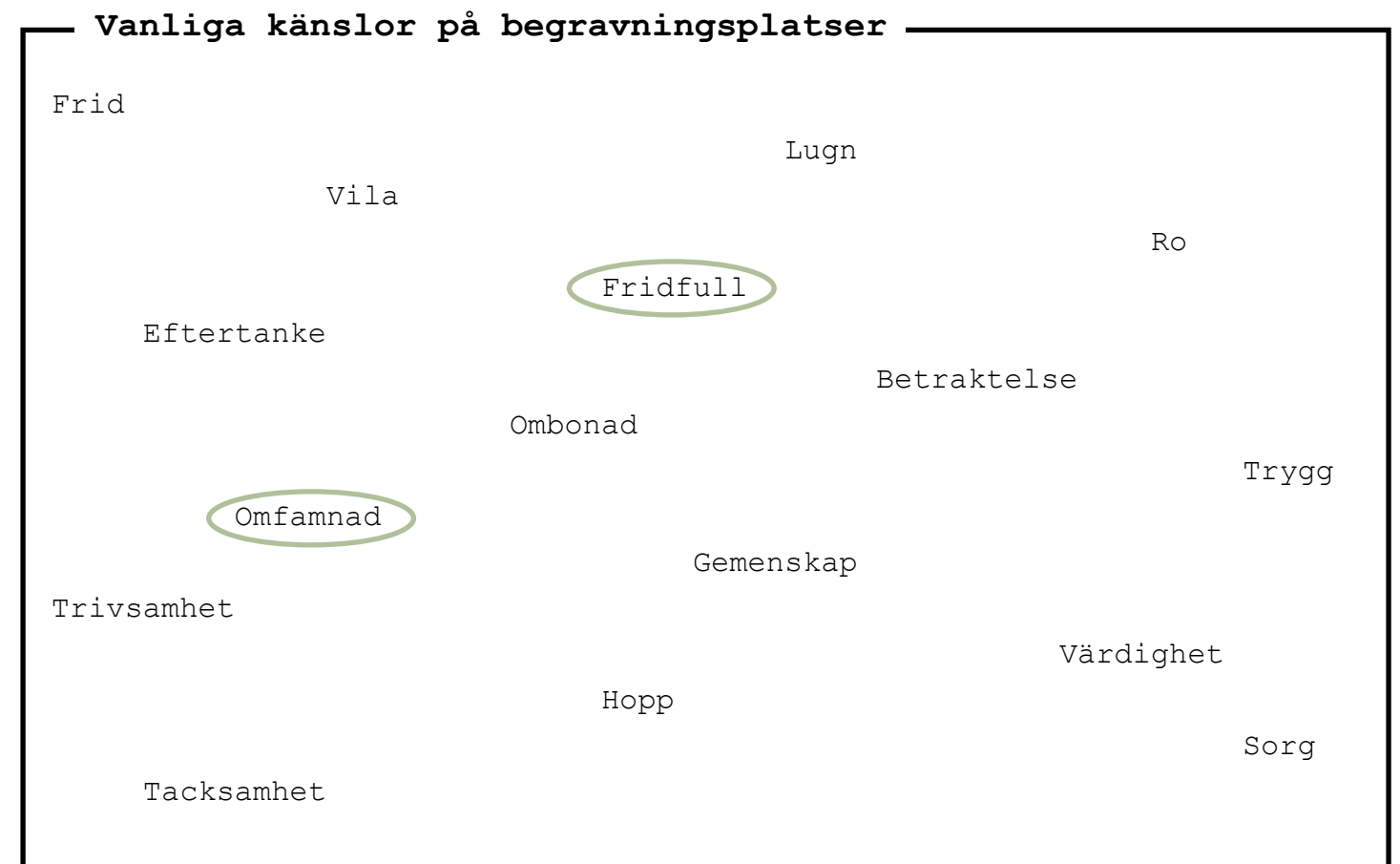
Slutsats – det viktigaste inför gestaltningen

Begravningsplatser är ett ställe där besökare ska ges möjlighet att sörja, minnas och påminnas om livets gång. Askgravlunden bör utformas till en meditativ plats som ger möjlighet till eftertanke och även visa på naturens kretslopp. Naturen bör ha en framträdande roll eftersom den är en viktig del i sorgearbetet och det är viktigt att det anlagda samspekar med landskapet.

Fridfull och omfamnande passar som känslokoncept för askgravlundens funktion och platsens förutsättningar. För att gestalta konceptets sinnesstämningar bör platsen ha ett enkelt formspråk med få material, vara en tyst plats med naturliga ljud och ha en positiv, ljus karaktär. Ytterligare bör det ha en tydlig rumskänsla med avgränsningar, samtidigt som det gärna kan ha utsikt mot omgivningen. Grönska är viktigt liksom att platsen har en andlig känsla som skiljer den från en vanlig park. Vatten, sten eller äldre träd har alla en stark symbolik som kan användas till detta. Mjuka linjer och böljande, låga former passar konceptets budskap. Lutande linjer skapar rörelse och kvadratiska former ofta upplevs som trygga och beständiga. Viss kontrast bör användas i gestaltningen, dock ej för stora för att passa in i konceptets budskap. Platsens naturliga färger bör styra och eventuellt kompletteras med vitt, grönt, blått och/eller brunt.

Hur en damm anpassad för den större vattensalamandern bör utformas

Den större vattensalamandern har minskat kraftigt de senaste decennierna. Det är förlusten av deras livsmiljöer som är det största hotet. Många populationer av arten lever idag isolerade och riskerar därför att dö ut på lång sikt. Den större vattensalamandern är fridlyst enligt artskyddsförordningen, det betyder att man inte får döda, fånga, skada eller flytta salamandern. Arten är även med på

Bernkonventionens lista över strikt skyddade arter, vilket innebär att alla länder inom EU inte bara ska bevara arten utan också dess livsmiljöer (Länsstyrelsen i Örebro län, 2008).

Arten finns på Skogskyrkogården och att anlägga en ny damm gynnar både den större vattensalamandern och den biologiska mångfalden i stort (Kiibus, 2010).

Större vattensalamander

Den större vattensalamandern är ett svansgroddjur som förekommer i Götaland och Svealand och sparsamt i södra Norrland. Inklusive svans blir djuret mellan 11 och 17 cm långt. Salamandern är aktiv på natten eller varma och regniga dagar. Födan består av sniglar, daggmaskar och insekter (Länsstyrelsen i Örebro län, 2008).

För att kunna fullborda sin livscykel är den större salamandern beroende av fuktiga men ändå varma livsmiljöer. Större delen av året lever vattensalamandern på land där den också övervintrar. Exakt hur djuren lever på land vet man fortfarande inte. Den lever ett undanskymt liv under död ved, stensamlingar och andra mindre håligheter där de kan söka skydd och tillbringa vintern (Länsstyrelsen i Örebro län, 2008).

På våren lämnar de vuxna djuren övervintringsplatsen och vandrar till lekdammarna för att föröka sig. Parningsspelet sker i vattenvegetationen på grunt vatten. Honorna fäster sedan äggen på undersidan av vattenväxternas blad. Efter parningen återvänder de vuxna djuren till land. I vattnet utvecklas äggen och efter två till tre veckor kläcks larverna. När salamandern är cirka fyra månader utvecklas de till vuxna individer och söker sig upp på land. När djuren är tre till fem år är de köns mogna och återvänder till dammen för att para sig. Salamandern kan bli upp till 18 år gammal (Länsstyrelsen i Örebro län, 2008).

Hur dammen bör utformas

Dammen bör placeras så att det finns lämpliga landmiljöer för salamandern i den närmaste omgivningen. Det är även bra om det finns andra vattenmiljöer i närheten så att salamandern kan vandra mellan dem. Enligt Mats Lindqvist (2010), biolog på Kyrkogårdsförvaltningen bör dammen ha en yta av minst 10 kvadratmeter, gärna ännu större. För att hålla en bra kvalitet bör vattnet ha en viss cirkulation, det vill säga ha inlopp och utlopp. Om det inte går att ordna ett naturligt tillflöde kan man lösa det genom dricksvatten via slang eller rör. En landyta som för ner regnvatten i dammen går att använda, tillflödet behöver inte vara kontinuerligt, utan man kan fylla på då det är lämpligt. Ett utlopp behöver alltid finnas. Utloppet måste förses med ett dämme som håller kvar dammens vattennivå på önskad höjd eftersom det är viktigt att dammen inte riskera att torka ut under sommaren. Det bör finnas en djuphåla på minst 1,5 meter vilket motsvarande frostfritt djup. Detta behövs inte för salamandrarna själva utan för andra djur som salamandrarna lever av, till exempel sländelarver (Lindqvist, 2010).

Den större vattensalamanderns lekdamm ska gärna vara solbelyst eftersom en högre temperatur ger en snabbare utveckling av djuren till vuxna individer. För att säkra sol och därmed en hög temperatur bör man undvika vegetation på sydsidan men gärna ha buskar som läar på dammens norrsida. Tätare vegetation i och nära vattnet på norrsidan fungerar även som skydd när salamandern vandrar upp på land och vattenväxter är nödvändiga för äggläggning. Samtidigt är det alltså viktigt att dammen

inte blir igenväxt och att man därför rensar vid behov. Dammen bör inte heller innehålla fisk eller kräftdjur som kan äta upp salamanderns larver eller ägg. Långgrunda stränder gynnar salamanderns parningsspel och möjliggör att enkelt ta sig i och ur vattnet (Lindqvist, 2010).

Hur landmiljön bör utformas

Man vet, som sagt, inte så mycket om hur den större vattensalamandern lever på land. Fuktig lövdominerad skog är den vanligaste miljön och den verkar hålla sig ungefär 50 till 300 meter från sin lekdam. Därför är det bra att till exempel bygga ett stenröse nära dammen, gärna på en skuggig plats. Dessutom måste det finnas lämpliga vandringsvägar för salamandern i anslutning till dammen (Länsstyrelsen i Örebro län, 2008).

Slutsats – det viktigaste inför gestaltningen

En damm bör anläggas inom Kvarter 25b så att den större vattensalamanderns som finns i området har möjlighet att sprida sig dit. För att anpassa en damm efter salamanderns krav på livsmiljö bör dammen vara minst 10 kvadratmeter och någonstans ha ett djuphål på 1,5 meters djup. Vattenytan ska vara solbelyst för att skapa en varm vattenmiljö. Norr om dammen bör det finnas vegetation som läar medan det åt söder bör vara öppet för att garantera solljus. Vattenvegetation bör finnas men utan att ta överhand. God vattenkvalitet skapas genom cirkulation med ett in- och utlopp. Dammen ska inte innehålla fisk eller kräftdjur. Stränderna bör vara långgrunda och utan hinder för salamandern att ta sig i och ur dammen. I den angränsande landmiljön bör det finnas säkra vandringsleder till en plats där den större vattensalamandern kan leva och övervintra. Lämpliga sådana är en skuggig plats med ett stenröse, förmultnad ved eller liknande.

Foto: Javier Beltran

Den befintliga dammen på Skogskyrkogården där den större vattensalamandern finns

Platsen – Inventering och analys

Inventering

Inventering gjordes för att besvara frågan - Hur ser det ut på Kvarter 25b och vilket är platsens sammanhang med omgivningen? Resultatet sammanställdes i två inventeringskartor. En med omgivningen och en med själva platsen.

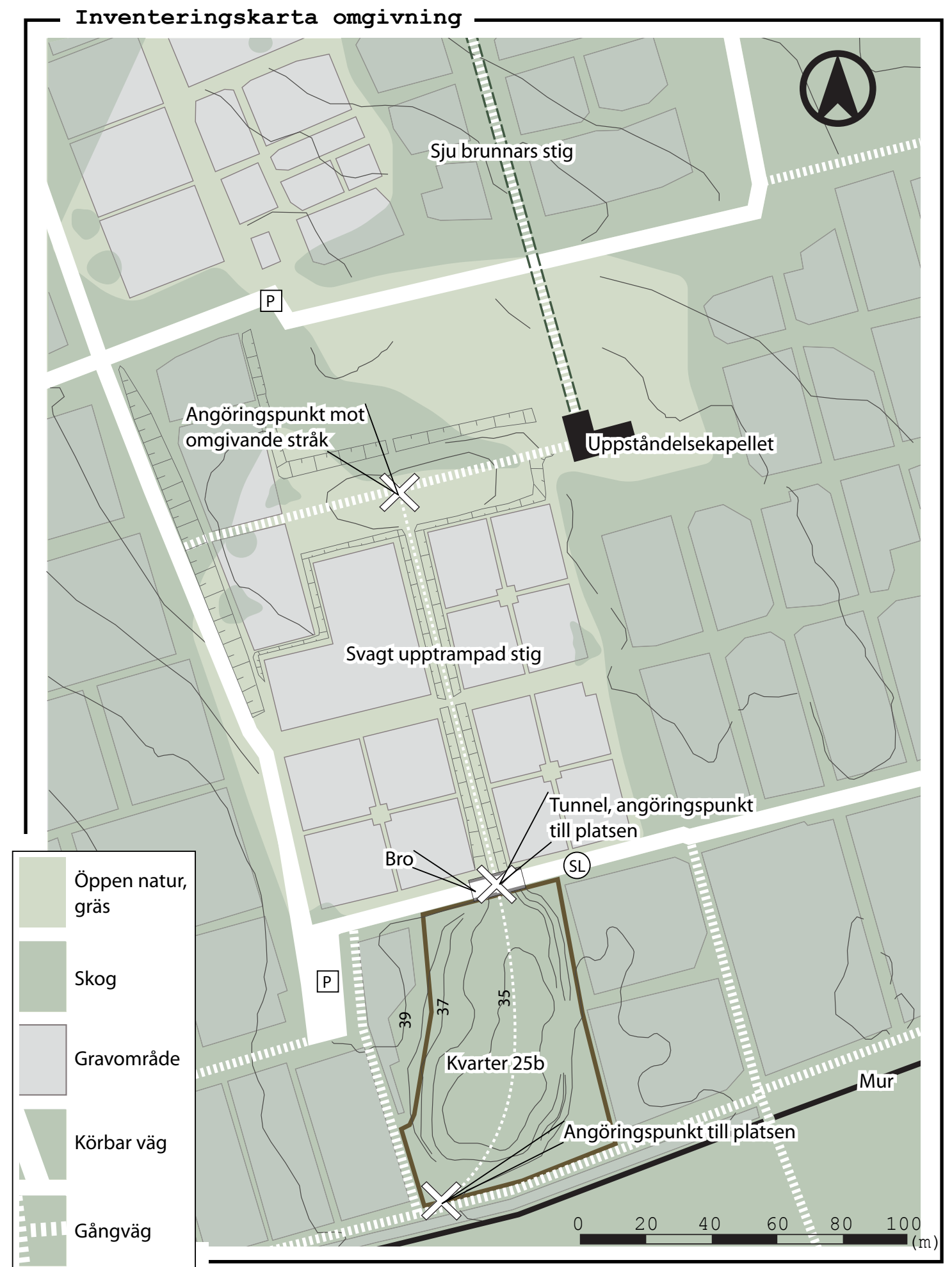
Inventering av Kvarter 25b och omgivningen

Kvarter 25b ligger i utkanten av Skogskyrkogården, närmast muren på den södra sidan. Kvarteret och omgivningen består i likhet med övriga begravningsplatsen mestadels av tallskog. Till kvarteret angränsar dock ett öppet område utan skog.

Omgivningen är relativt platt men Kvarter 25b består av en sänka. Det är i stort sett sänkans slänter som utgör gränsen för Kvarter 25b. På platsens norra sida gränsar platsen mot en vägbro och i söder en gångväg. På samtliga sidor runt platsen ligger gravområden.

Inom den närmaste omgivningen finns Uppståndelsekapellet som används vid begravningsceremonier. Vid kapellet ansluter ena änden av Sju brunnars stig som är ett välkänt promenadstråk.

Det finns ett väl utvecklat system av gångvägar i området. Vissa i direkt anslutning till Kvarter 25b. Idag finns det en länk mellan Uppståndelsekapellet och platsen - en svagt upptrampad stig som leder genom sänkan. Där stigen korsar platsens gränser bildas angöringspunkter till Kvarter 25b. Vid dessa punkter binds platsen ihop med övriga stråk. Stigen består av gräs. Övriga stråk, både körbara vägar och gångvägar, består av grus/stenmjöl. I anknäytning till Kvarter 25b finns både bilparkering och busshållplats.

Inventering av Kvarter 25b

Kvarter 25b är cirka 90 meter lång och 50-60 meter bred. Sänkan har en höjdskillnad på ungefär fyra meter från högsta punkt till sänkans botten. Kvarteret sträcker sig mellan bron i norr, gångvägen i söder och gränsar till de två omgivande gravområdena i öst och väst

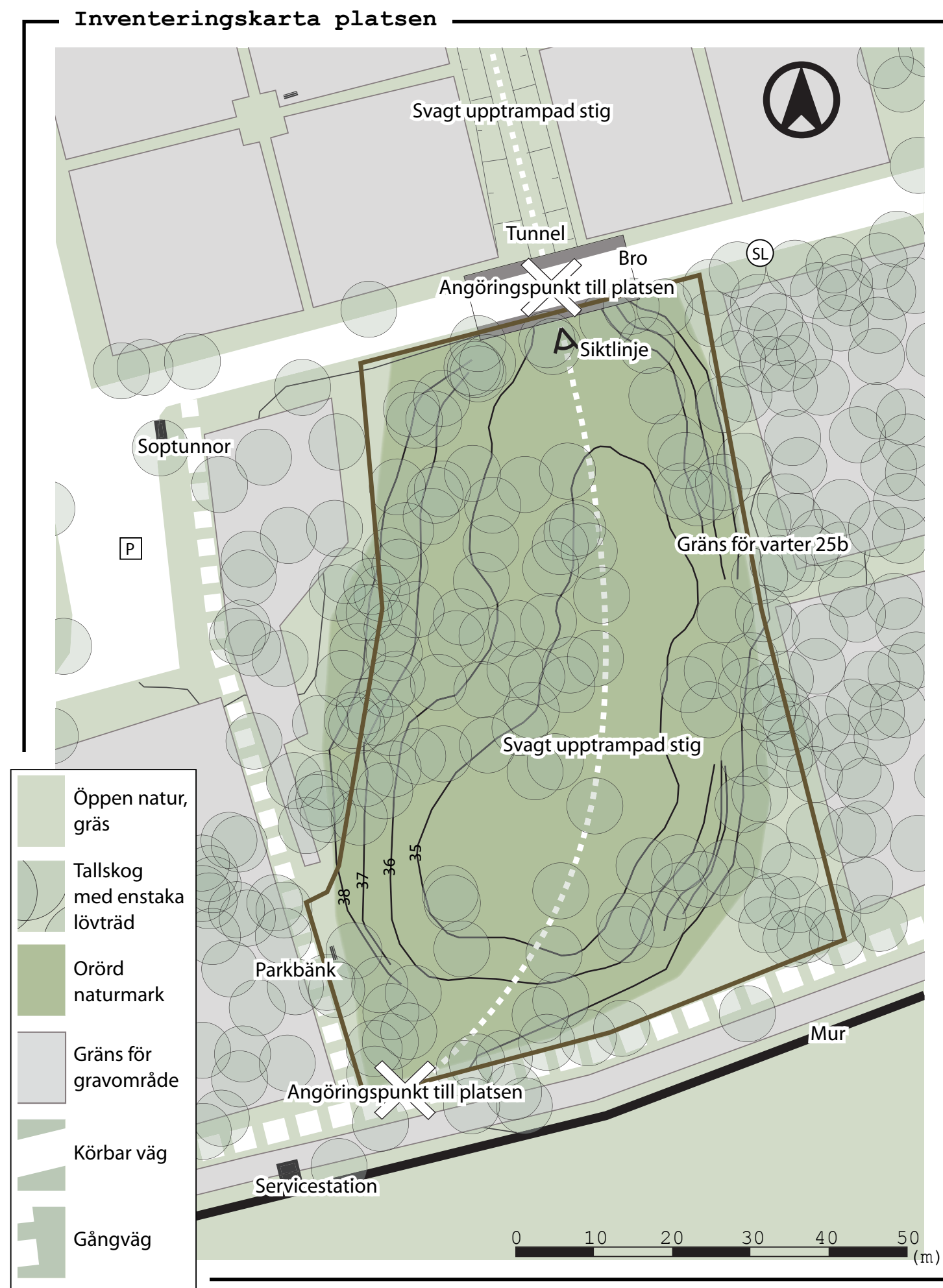
Kvarter 25b består av orörd naturmark. Trädskiktet är främst tall men har inslag av gran och blandade lövträd. Träden är stora och tallarna har en höjd på ca 20-25 meter. Det går att skilja ut två olika karaktärer av naturen. I mitten av sänkan står träden glesare och fältskiktet består av olika sorters gräs och örter. Den större delen av platsen består av tätare skog och sammanfaller med sänkans slänter. Fältskiktet i slänterna innehåller bland annat lingon och blåbär. Under en tid användes Kvarter 25b som dumpningsplats för ris och annat trädgårdsavfall (Edell, 2010). På grund av detta har fältskiktet påverkats och där finns inslag av så kallat ogräs som till exempel nässlor och platsen är delvis slyig. Omgivande gravområden skiljer sig från platsen genom en sammanhållande gräsmatta.

Topografin och träden skapar en tydlig rumslighet. Sänkans gränser är tydliga då dessa utgörs av slänternas topp och bron i norr. Rumsligheten består av sänkan som bildar golv och väggar och trädens kronor som bildar tak. Topografin bidrar även till ett skyddat klimat. Den är vindskyddad och dess avlånga form i nord-sydlig riktning gör att solen når större delen av platsen. Slänterna fungerar som bullerskydd. Trafikljudet från framförallt väg 73 dämpas betydligt nere i sänkan jämfört med ljudnivån i övriga området.

De två olika karaktärerna av natur som finns på platsen gör att det skapas en öppen/ljus del i mitten av sänkan och en mer sluten/mörk del omkring. Visuellt finns det dock kontakt med hela platsen när man befinner sig inom den. Trädens stammar utgör ingen visuell barriär och markvegetationen är låg. Från omgivningen mot platsen finns det visuell kontakt från den körbara vägen i norr samt från gångvägen i söder. Det finns en siktlinje från tunneln in mot Kvarter 25b.

Platsens form skapar en riktning i nord-sydlig sträckning. Denna riktning sammanfaller med den svagt upptrampade stig som leder genom Kvarter 25b. Vid tunneln och där stigen ansluter till gångvägen i söder bildas de två angöringspunkterna till platsen. Både bilparkering och busshållplats finns i nära anslutning dock är dessa placerade en bit bort från platsens angöringspunkter.

Stigen som löper genom sänkan antyder att platsen utnyttjas som promenadstråk. Stigen är däremot knappt synbar. Utöver detta finns där idag ingen social användning av Kvarter 25b. Omgivningen har däremot välfungerande gångstråk som används flitigt både av de som är där för att besöka gravarna och de som använder området för rekreation. Det finns några få parkbänkar, soptunnor och en servicestation i närheten av platsen.

Höga tallar på platsen

Sänkan är öppen i mitten och slänterna skapar en tydlig rumslighet på platsen

Platsen och ett av de angränsande gravområdena

Vägbro med tunnel sedd från platsen

Platsens anföringspunkt via tunnel i norr

Platsens södra anföringspunkt och omgivande stråk

Analys av Kvarter 25b

I min analys har jag gjort en värdering av Kvarter 25b. Jag har undersökt vad som är bra och vad som är dåligt med platsens förutsättningar. Värderingen är gjord utifrån fyra kategorier – platsens styrkor, svagheter, möjligheter samt hot.

Styrkor:

- Del av den välkända och välbesökta Skogskyrkogården
- Utmärker sig från sin omgivning då den skiljer sig i topografi och består av orörd naturmark
- Tydlig rumslighet med sänkan som bildar väggar och trädens kronor som bildar rummets tak
- Den skålformade sänkan bildar en omslutande plats
- Uppvuxna träd av mestadels tall binder ihop platsen med omgivningen
- Två olika naturkaraktärer - en mer öppen del med glest placerade träd och en mer sluten skogsdela
- Naturliga nivåskillnader
- Naturliga entréplatser som ansluter till de omgivande gångstråken
- En riktning genom sänkan som passar in med entréerna och omgivande stråk
- Sänkan ger ett vindskyddat klimat
- Platsen upplevs som tyst då trafikbuller från väg 73 minskar betydligt när man kommer ner i sänkan
- Visuell kontakt med hela platsen
- Vacker vy från bron ned mot platsen samt från den södra sidan
- Hög skötselnivå på Skogskyrkogården
- Närhet till busshållsplatser och bilparkering

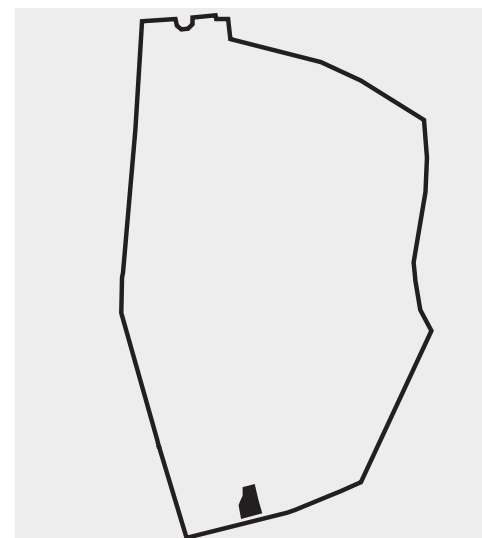
Svagheter:

- Anonym yta som ligger undanskymt i utkanten av världsarvet
- Delvis slyig vegetation gör att platsen upplevs övergiven och eftersatt
- Trång och mörk entré under bron
- Entréer och stråk som leder till platsen är inte tillgänglighetsanpassade
- Muren som bron bildar kan upplevas nedgången och trist

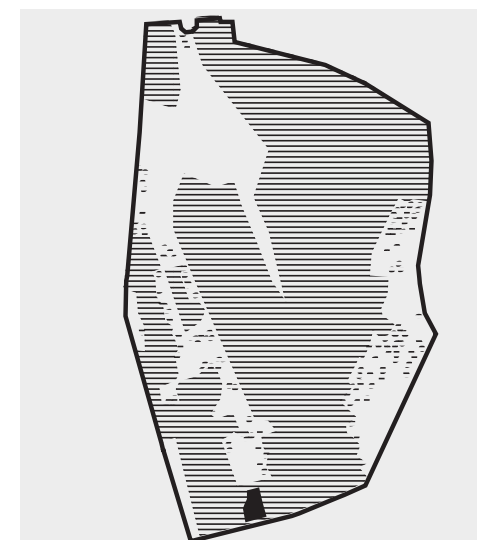
Möjligheter:

- Skapa samhörighet med kapellet och den övriga Skogskyrkogården
- Skapa en unik plats med egen identitet som tillför något nytt till begravningsplatsen
- Skapa en omslutande och intim plats genom att bevara och förstärka rumsligheten
- Utnyttja den orörda naturmarken och låta träden och grönskan vara i fokus
- Låta träden bilda en pelarsal

Analysbilder

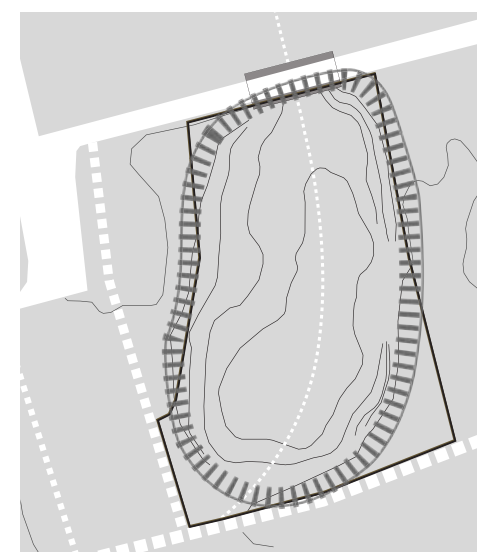
Platsen och Skogskyrkogården

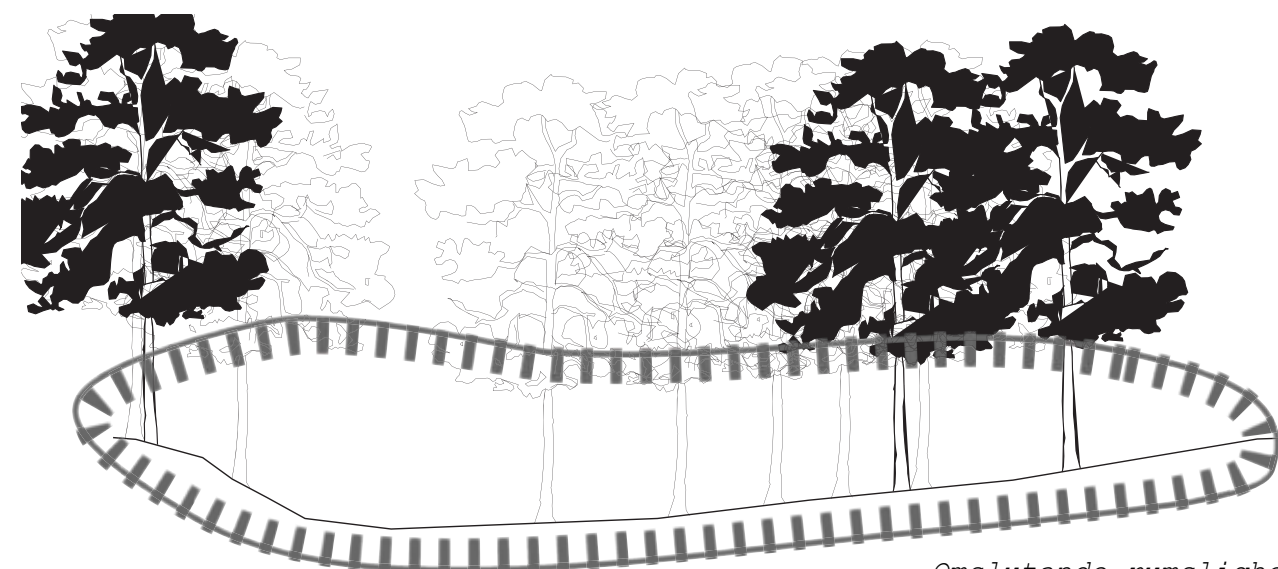
Sammanhållande skog

Naturliga nivåskillnader

Omslutande rumslighet

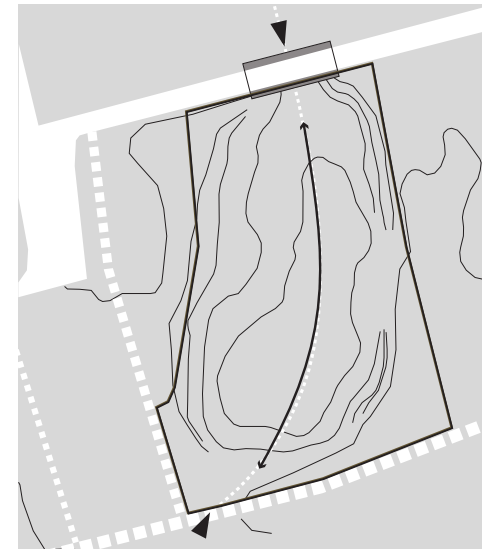
Omslutande rumslighet

- Utnyttja de naturliga förutsättningarna med höjdskillnader samt öppen och sluten natur för att skapa en miljö med variation
- Skapa en plats som är lätt att ta sig till både till fots, med bil och med buss
- Binda ihop platsens stråk med de anslutande och skapa ett promenadstråk genom platsen
- Utnyttja entrén under bron till att bilda en markering mellan platsen och omgivningen – att man som besökare kliver in i askgravlunden. Den trånga tunneln skapa en kontrast mot askgravlunden som en välkomnande och ljus plats.
- Utnyttja att bron sedd från platsen har en monumental känsla och låta bron skapa inramning åt platsen

Hot:

- Den lilla yta som Kvarter 25b utgör av Skogskyrkogården riskerar att försvinna i helheten
- Svårt att få plats med alla funktioner på den relativt lilla ytan utan att inkräkta på estetiken och platsen förutsättningar som naturmark
- Problem att lösa tillgängligheten till sänkan och dess entréer på ett tilltalande sätt
- Den trånga entrén under bron kan göra platsen mindre välkomnande att beträda när besökare anländer från norr

Analysbilder

Naturliga entréer

Orörd naturmark

Två olika naturtyper

Öppen och sluten karaktär

Smal entré under bron

Att vila i naturen

Gestaltningsprogram

Programmet består av de punkter som mitt gestaltningsförslag ska ta hänsyn till och baseras på. Punkterna är en sammanställning av de krav som uppgiften innehåller, analysen, mitt valda känslokoncept och de olika slutsatserna.

Gestaltningsprogrammets olika delar ska förenas i mitt färdiga förslag och därmed svara på frågan - Hur kan Kvarter 25b på Skogskyrkogården gestaltas så att det blir en attraktiv plats med askgravlund, askgravplatser samt en damm som fungerar för större vattensalamander?

Gestaltningen ska innehålla

- Askgravlund – jordning kan ske antingen genom spridning i högre markvegetation och/eller via nedgrävning i gräsmatta, öppen jord eller markvegetation
- Gemensam plats för namninskriptioner över de som är begravda i askgravlunden
- Askgravplatser – område för små, enkla gravar med plats för inskription i anslutning till den enskilda graven
- Damm anpassad för den större vattensalamandern
- Gemensam smyckningsplats för blommor och ljus
- Tillgänglighetsanpassade entréer och stråk
- Sittplatser
- Servicestation med vattenpost och skräptunnor

Mål med gestaltningen

- Att skapa en känslomässigt och estetiskt tilltalande askgravlund
- Att skapa en plats med egen identitet så att inte askgravlunden försvinner i den stora begravningsplatsen
- Att skapa samhörighet med omgivningen så att askgravlunden binds ihop med Skogskyrkogården
- Att platsen förmedlar känslorna fridfull och omfamnande
- Att låta naturen vara huvudattraktion och bevara merparten naturmark och träd
- Att utnyttja de naturliga förutsättningarna med nivåskillnader och två naturtyper med gles/tät skog
- Att visa naturens kretslopp och årstidernas växlingar
- Att de byggda elementen ska visa att platsen är något mer än enbart orörd natur
- Att genom materialval och uttryck visa att platsen anses värdefull och är omhändertagen
- Att bevara och eventuellt förstärka platsens rumslighet
- Att använda ett enkelt formspråk, lugna färger samt finstämda kontraster
- Att platsen får en positiv karaktär
- Att skapa en tyst plats med naturliga ljud
- Att skapa lockande entréer
- Att skapa möjlighet att uppehålla sig på platsen men även att promenera igenom utan att stanna
- Att binda ihop platsen med Uppståndelsekapellet och övriga närliggande gångstråk
- Att förenkla att ta sig till platsen från parkering och busshållsplats
- Att skapa en askgravlund som fungerar alla årstider

Hur dammen ska utformas

- Solbelyst vattenyta
- Minst 10 m²
- Ett djup av 1,5 m någonstans i dammen
- Långgrund strand utmed minst en del av dammen
- Enkelt för salamandern att ta sig i och ur vattnet
- Vattenvegetation i norr, öppen vattenyta i söder
- Vegetation eller liknande som vindskydd norr om dammen
- Vattencirkulation med in- och utlopp
- En angränsande landmiljö med säkra vandringsleder för den större vattensalamandern och stenröse, förmultnad ved eller liknande som kan fungera som bo

Gestaltningsförslag

I detta kapitel beskriver och motiverar jag mitt gestaltningsförslag. Idén är att låta naturen vara tongivande för gestaltningen och låta den visar livets gång. Askgravlunden kan beskrivas som att våra döda vilar under trädens kronor. Askan från de begravda och naturen bildar med tiden ett naturligt kretslopp där stoftet från de döda tas upp av marken och till växternas rötter. Detta förnimmer en känsla av förening mellan människa och natur. Askgravlundens miljö är även till för de levande - en plats för eftertanke. Naturen är för många en rogivande plats där vi finner stöd. Jag kallar mitt förslag: Att vila i naturen.

Helheten – platsens identitet och samband med omgivningen

I förslaget bildar hela Kvarter 25b en askgravlund. Askgravlunden blir basen för att skapa en helhet – en tydlig plats. Inom askgravlunden placeras askgravplatserna, dammen och de övriga beståndsdelarna som krävs för att området ska fylla sin funktion. Det är alltså askgravlunden som binder ihop Kvarter 25b. De övriga elementen blir en del av denna helhet.

En askgravlund är något nytt för Skogskyrkogården vilket särskiljer Kvarter 25b från omgivningen. Det föreslås bli en plats för jordande men också en plats där besökare kan vistas. Askgravlunden kommer därmed fylla en funktion som begravningsplats, promenadstråk och som en plats för eftertanke.

Det som i övrigt skiljer Kvarter 25b från sin omgivning är topografin och den orörda naturmarken. För att skapa en egen identitet föreslås att detta bevaras. Sänkan bildar en tydlig rumslighet som markerar platsen. Merparten av träd och större delen av naturmarken bevaras. I och med detta får platsen en annan karaktär än den omgivande.

Det som skapar samhörighet mellan Kvarter 25b och dess omgivning är framförallt tallarna. Tallarna är ett av Skogskyrkogårdens signum. Att dessa bevaras förenar platsen med den övriga begravningsplatsen. I övrigt sammanlänkas platsen genom det system av gångstråk som finns i och runt Kvarter 25b. För att platsen ska kännas som en del av Skogskyrkogården föreslås att platsens stråk har samma markmaterial som de omgivande, det vill säga grus/stenmjöl.

Förslaget är en balans mellan det naturliga och det anlagda. Naturen är huvudupplevelsen och de byggda elementen markerar att platsen är omhändertagen. Beståndsdelar som stråk, dammen, möbler och så vidare ska synas men utan att ta över helheten. Naturen upplevs av de flesta som något positivt och för att förstärka den karaktären har förslaget ett enkelt formspråk och naturliga färger. För att askgravlunden ska kännas lätt och luftig skapas en pelarsal av tallstammar med stora öppna ytor mellan träden där ljuset kan strila ner genom trädkronorna. Materialvalet och en hög skötselnivå visar att platsen anses värdefull. I förslaget är det återkommande materialet granit. Detta är ett naturmaterial som dessutom är beständigt och tidlöst.

Natur och vegetation

I förslaget är naturen huvudattraktion och så många som möjligt av träden och större delen av naturmarken bevaras. Naturen visar årstiderna och kretsloppet mellan liv och död. Det finns naturligt två olika karaktärer i sänkan. Dels det område i mitten där träden står glesare. Omkring detta växer

Illustrationsplan

träden tätare vilket bildar en mer skogslik karaktär. Denna kontrast mellan öppet och slutet skapar en variation till platsen. I förslaget utnyttjas detta och karaktärerna bevaras.

I den mer öppna delen föreslås en markvegetation av gräs. För att skapa en mer naturlig känsla har gräset varierande höjd och tillåts få inslag av andra örter. För att underlätta för besökare att ta sig till de målpunkter som finns inom askgravlunden klipps gräset kort runt dessa.

Den mer slutna delen längs med slänterna får ett fältskikt av naturlig art. Här är känslan av orörd naturmark som viktigast. Den befintliga markvegetationen bevaras och är något högre än gräsmarken. Eventuellt sly tas bort och om det behövs förstärks markvegetationen. Vegetation föreslås vara av inhemska växter som finns naturligt i området så som blåbär, lingon, kråkbär, vitsippor, ljung och andra örter.

För att förstärka platsens rumslighet föreslås buskar i slänternas ovkant . Dessa planteras för att skapa en intimitet men placeras så att det fortfarande finns utblickar. Buskarna fungerar också som skydd för fåglar. Vegetationen föreslås bestå av dvärgtall och bukettapel eller liknande. Städsegröna växter skapar rumslighet även under vinterhalvåret och lövfällande buskar ger en lättare karaktär och blommor i ljusa färger. Variationen mellan sorterna visar dessutom på årstidernas växlingar. För att ytterligare förstärka de olika årstiderna föreslås plantering av tidiga lökväxter som till exempel snödroppar eller vit vårstjärna. Dessa är båda diskreta och stämmer in med platsens färger.

På den norra sidan av dammen föreslås en plantering som fungerar som vindsydd för dammen och som binder ihop vattenvegetationen med den på land. Även här föreslås vegetation av naturlig art som passar för den mer fuktiga miljön.

Rumslighet

Platsens topografi bildar tillsammans med träden en tydlig rumslighet. Detta bevaras i förslaget genom att utnyttja de naturliga nivåskillnaderna, bevara merparten av träden och placera ut stråk och byggda element i samklang med sänkans form. Tallarna skapar en pelarsal och deras trädkronor bildar ett högt tak. I förslaget röjs all sly bort så att den låga markvegetationen förstärks. Den skapar rummets golv och slänterna dess väggar. För att ytterligare förstärka rumsligheten föreslås att en del buskar markerar gränsen till kvarteret.

Känslokoncept ~ Fridfull och omfamnande

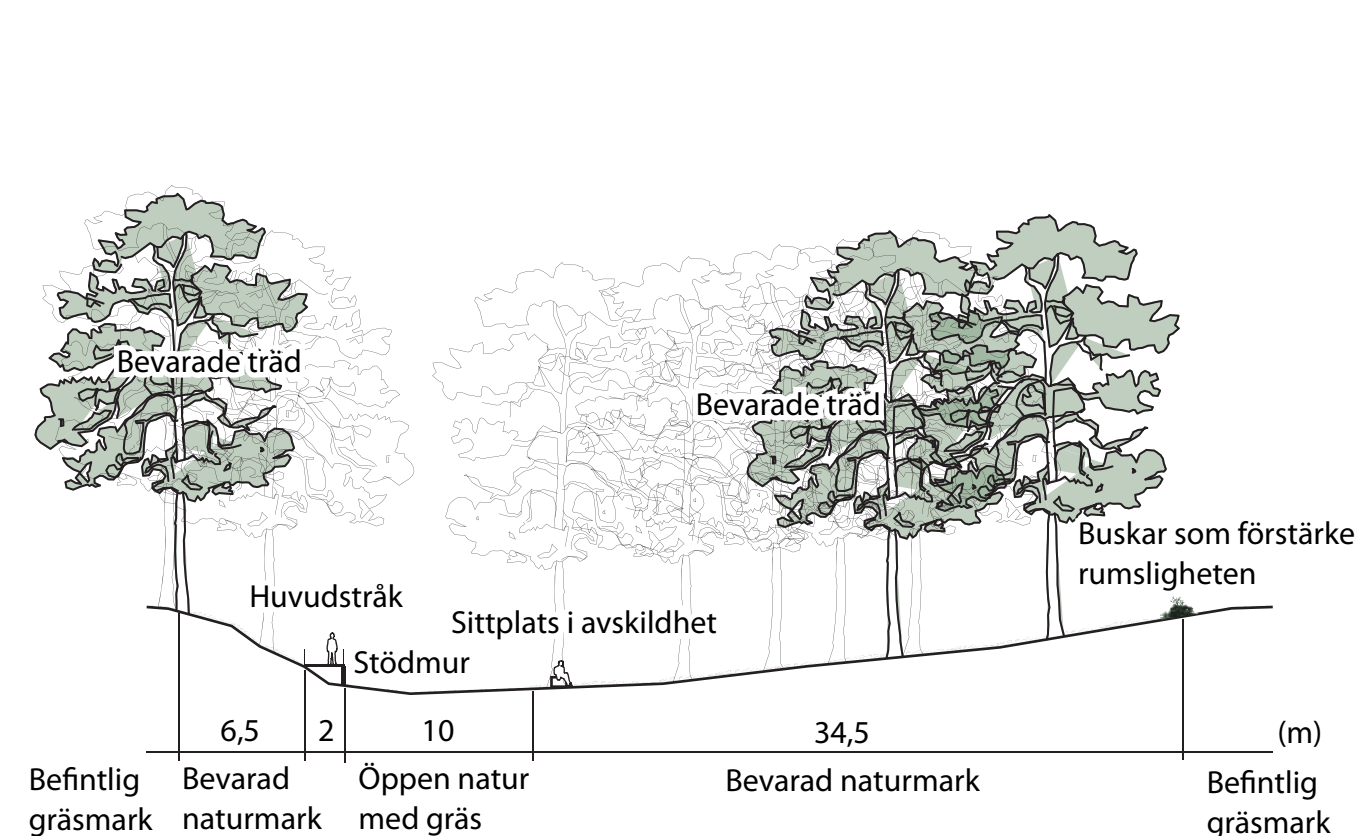
Konceptet med känslorna fridfull och omfamnande återspeglas i många av förslagets olika delar.

Naturen är det väsentliga i gestaltningen eftersom många människor finner ett lugn där. För att skapa en fridfull plats har förslaget ett enkelt formspråk med få detaljer. De befintliga förutsättningarna är mest framträdande och få nya element tillförs i byggd form eller som vegetation. Genomgående är det låga, mjuka linjer och lugna, naturliga färger. Kontraster finns för att platsen inte ska kännas alltför nedstämd men dessa är finstämda så att askgravlunden andas lugn. Kontrasterna är till exempel de höga träden mot den låga markvegetationen och den öppna naturen mot den slutna. En rofylld känsla skapas också genom att sittplatserna visar att askgravlunden är en plats att uppehålla sig på. Här kan man slå sig ner och vara stilla en stund. Platsen är redan relativt tyst då bullret från omgivningen minskar när man tar sig ner i sänkan. De naturliga ljuden förstärker den fridfulla känslan. Vindens sus

Plan vegetation

Sektion

i vegetationen blir tydligare genom förslaget att låta gräset på den öppna ytan växa upp på sina ställen. För att ytterligare stärka de naturliga ljuden med större chans till fågelkvitter placeras fågelholkar i en del av träden.

I förslaget bevaras och förstärks rumsligheten vilken är tydligt omfamnande. Det finns inga hinder att ta sig ut i naturen på själva platsen och där finns tecken som visar att det är tillåtet att uppehålla sig där. Platsen sluter sig runt den som vistas inom askgravlunden och samtidigt finns det utblickar mot omgivningen för att skapa en känsla av trygghet. Naturen genomsyrar askgravplatsen och visar på det naturliga kretsloppet. För att ytterligare skapa en trygg och omfamnande känsla föreslås hållbara material som ger ett beständigt uttryck. Det återkommande materialet i förslaget är granit. Likaså bör möblerna och de byggda elementen kännas stabila och förankrade på platsen, detta binds ihop med låga former som också känns stadiga.

Entréer och stråk

I förslaget placeras entréerna vid de två naturliga angöringspunkterna. Den norra entrén genom tunneln är en tydlig markering mellan platsen och omgivningen. För att skapa en mer välkomnande känsla bör bron rustas upp med ny puts och belysning. Inne i tunneln föreslås en mörkare färg på putsen för att förstärka känslan av en trång entré som därmed bildar en kontrast mot askgravlunden som en ljus och omfamnande plats. Entrén bildar på så sätt en tydlig gräns.

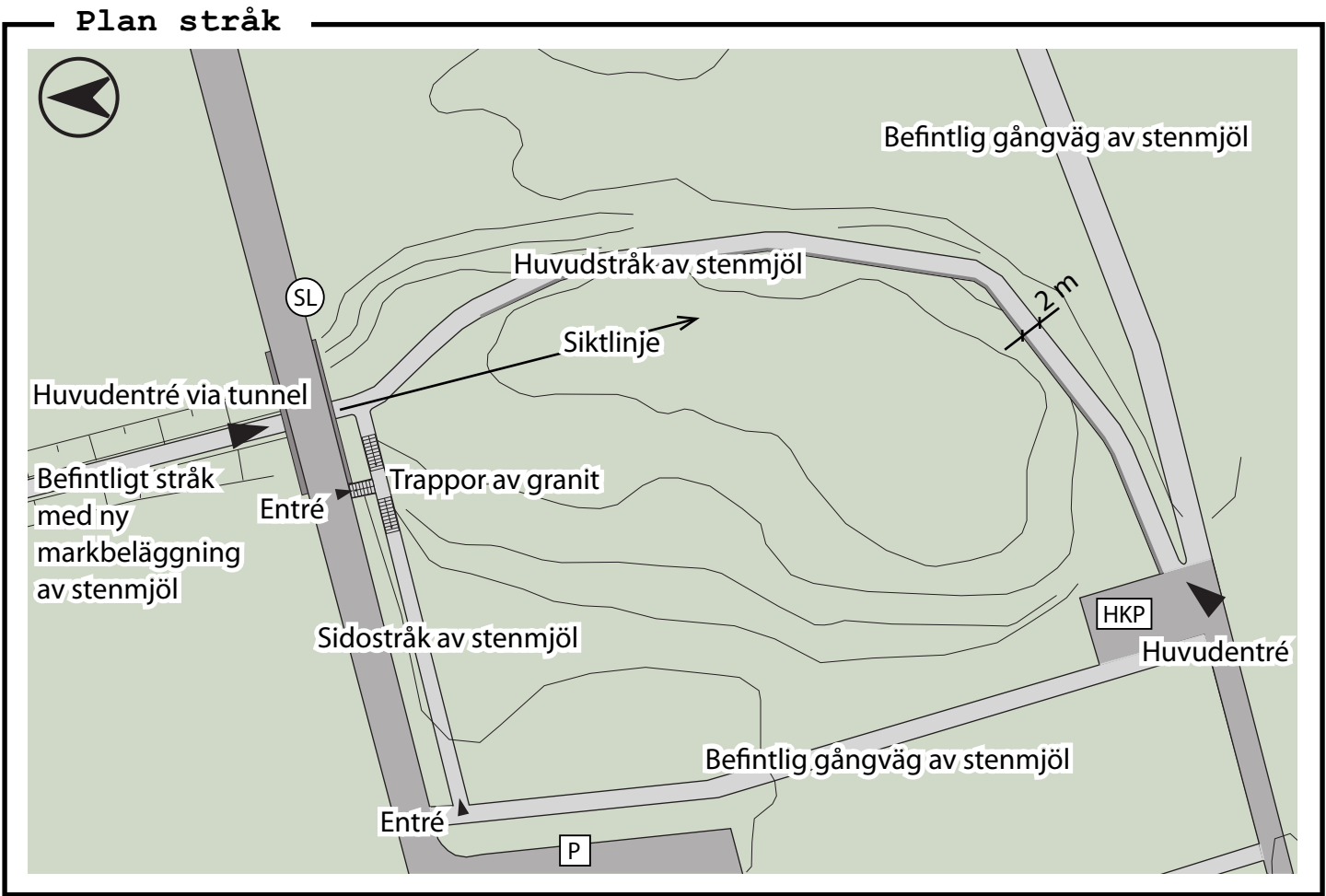
Entrén i söder är mer öppen i sin karaktär. Därifrån är det utsikt över askgravlunden. Räcke och kantsten markerar entrépunkten. Härifrån flyter stråket ner till askgravlunden. När man beträder platsen från söder börjar vandringen ner i sänkan – ner i den omfamnande rumsligheten.

Huvudstråket som leder genom sänkan utnyttjar de naturliga entrépunkterna och sammanfaller med platsens riktning. För att inte ta för mycket yta i anspråk föreslås att huvudstråket placeras längst med sänkans östra kant. Detta följer topografin och hjälper till att skapa en omfamnande känsla för dem som befinner sig inne i askgravlunden. Huvudstråkets placering längs sidan av platsen gör också att siktlinjen från tunneln hamnar i naturen istället för längs stråket. När besökaren närmar sig askgravlunden genom tunneln är natur därmed det första som syns. Naturen är huvudupplevelsen som genomsyrar platsen.

För att lättare ta sig till askgravlunden från parkeringen och busshållplatsen föreslås ett alternativt stråk längs med bron. För samtliga stråk föreslås en markbeläggning av stensmjöl för att binda ihop gångsystemet med omgivningen. Det som särskiljer sidostråket är bredden som är smalare än huvudstråkets. Stråken fungerar både som väg in i askgravlunden och som promenadväg. Utformningen är vald för att möjliggöra en vandring längs med stråken utan att störa dem som uppehåller sig på platsen eller en eventuell jordning.

För att skapa ett samband med Uppståndelsekapellet föreslås att stigen som leder fram till tunneln görs om till gångväg. Också den får samma utförande som de övriga stråken och fortsätter via tunneln in i askgravlunden.

Utöver huvudstråket och sidostråket från parkeringen föreslås inga gångvägar i askgravlunden. Naturen får vara i fokus och människan beträder platsen på naturens villkor. Detta gör det även möjligt för besökarna att göra platsen till sin istället för att styras av befintliga leder - att själva styra över de målpunkter de vill besöka och hur de vill vistas på platsen. Skulle det efter en tid märkas att det behövs stråk inom platsen kan man anlägga dessa i efterhand. De placeras då där man ser att stigar blivit

upptrampade av besökarna.

Tillgänglighet

För att tillgänglighetsanpassa askgravlunden utformas den större delen av huvudstråket som ramp. I anslutning till den södra entrén där rampen ansluter innehåller förslaget en parkeringsplats för rörelsehindrade. Rampen har en lutning på 1:20 med vilplan var tionde meter. På vissa av vilplanen finns det parksoffor. Sittplatsernas placering är till för att underlätta vila men fungerar även som utsiktsplatser mot askgravlunden. Liksom de övriga stråken är markbeläggning av stenmjöl. Stödmuren placeras på huvudstråkets västra sida. Muren utgör då en extra inramning för dem som vistas inne på platsen. I förslaget är muren i betong, i liknande stil som bron. Krönsten av granit anknyter utseendemässigt till trapporna av samma material. Ledstängerna föreslås vara luftiga för en lätt känsla så att ramp och trappor inte blir för dominanta. Förslaget är svart järn eller liknande.

De olika funktionerna och deras placering

Där stråken möts inne i askgravlunden bildas en knutpunkt. Det är från denna punkt som besökaren har möjlighet att ta sig in till askgravlunden – ut i naturen. För att låta naturen vara det centrala består marken av gräs. Ytan är inte tillgänglighetsanpassad men de flesta målpunkter ligger i nära anslutning till denna knutpunkt. Den gräns som gräskanten bildar blir en avgränsning. För att minska känslan av visuella barriärer föreslås ett diskret kantstål mellan stråket och omgivande mark. Kantstålet funktion är att skapa raka kanter vilket ger ett välskött intryck ut men utan att bilda en lika tydlig gräns som en fris utgör. Det ska kännas välkomnande att beträda gräset och vandra in i askgravlunden. De byggda elementen såsom sittplatserna och askgravplatserna visar också att det är tillåtet att vistas där.

Jordning i askgravlunden kan enligt förslaget ske på två sätt. Antingen genom nedgrävning i den öppna gräsbeklädda ytan eller via spridning i den slutna delen längs slänterna. I den slutna delen gör den något högre markvegetationen att askan döljs då den försvinner ner under vegetationen och där upptas av marken. Bevattningssystem finns för att skötsel men används även för att skölja ner askan efter spridning.

Skyltar för *namninskription* över dem som är begravda i askgravlunden placeras längs muren vid stråket. Muren utgör på så sätt en dubbel funktion, dels som stödmur till rampen och dels som plats för namnskyltar. Placeringen av namnskyltar gör att namnen på de begravda tillsammans med muren omsluter ytan där jordningen sker. Murens längd gör att möjligheten till ett stort antal namnskyltar finns. På Skogskyrkogårdens befintliga askgravplatser används bronsskyltar som också föreslås till askgravlunden och till de askgravplatser som är inom platsen.

I förslaget utgörs *askgravplatserna* av granithällar som ligger på marken. På dessa placeras namnskyltarna och nedgrävning sker runt om hällen. Varje häll har utrymme för fyra namnskyltar och därmed lika många askor. Askgravplatserna är gemensamma gravar, inte familjegravar, och för att visa detta är granithällarnas utformning avlång. Detta för att öka känslan av att de begravda ligger bredvid varandra och inte i en lika tydlig enhet som en kvadrat eller cirkel symboliserar. Askgravplatserna ligger utspridda i naturen med olika riktning och avstånd för att skapa en mindre strikt karaktär. Avståndet mellan hällarna är så passa brett att man enkelt ska kunna passera mellan dem – de ska inte utgöra någon barriär.

Plan tillgänglighet

Plan funktionernas placering

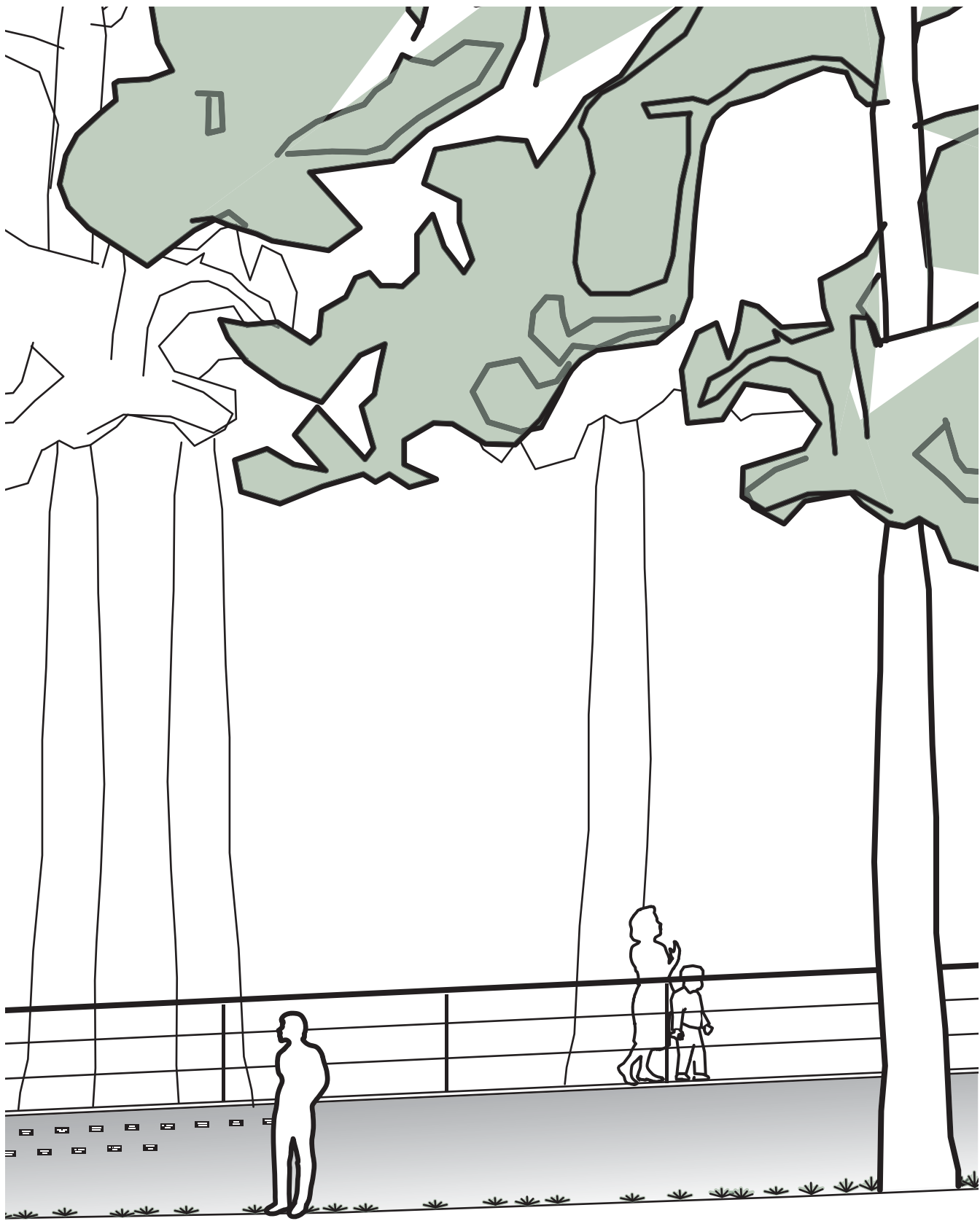
Detalj stråk & mur

(m)

Rampen bildar en del av huvudstråket och stödmuren
utgör en extra inramning åt dem som vistas på platsen. Skala 1:50 (A3)

Idéskiss namnskriptioner på mur

Skyltar med namnskriptioner över de som är begravda
i askgravlunden placeras på muren Skala 1:50 (A3)

I förslaget placeras *dammen* i sänkans lågpunkt. För att uppfylla de krav som ställs - att göra dammen anpassad för den större vattensalamandern – angränsar dammen på sin norra sida mot den sluta naturkaraktären med något högre markvegetation. I söder finns den öppna karaktären med gräs. Detta möjliggör solchanser samtidigt som det ser naturligt ut med skyddande högre vegetation åt norr. För att låta naturen vara huvudupplevelse och skapa en känsla av orörd naturmark föreslås inhemska växter som finns naturligt i liknande miljöer. I naturmarken placeras ett stenröse eller liknande som bo för salamandern. Miljön ska kännas naturlig men dammen anlagd. Detta markeras genom kantstenar av granit som bildar gränsen mellan damm och gräsyta. Granit används även i form av stenblock som sticker upp genom vattenytan. Detta för att skapa mer variation och för att binda ihop dammen med stenröset och kantstenen. Mot naturmarken är gränsen mer otydlig och vegetationen på den sidan möjliggör säkra vandringsleder för den större vattensalamandern.

Förslaget innehåller tre olika typer av *sittplatser*. I knutpunkten är det större parkbänkar där flera kan sitta tillsammans. I förslaget är dessa runda och placerade runt några av träderna. Därmed får man trädstammen i ryggen och trädkronan som skydd ovanför sig. Detta för att gestaltningsmässigt skapa en omfamnande känsla. Den runda formen gör att man kan sitta vänd åt valfritt håll. Mot solen, mot askgravplatserna, mot muren med namnskriptioner eller annat. För de som vill sitta i avskildhet finns mindre bänkar utplacerade längre in på platsen, dessa står också med stöd mot ett träd. Utmed stråken finns parksoffor. Dessa står på några av viloplanen med utsikt över askgravlunden. Märks det ett behov av en viss typ av sittplats kan dessa utökas i efterhand utan att påverka gestaltningsidén.

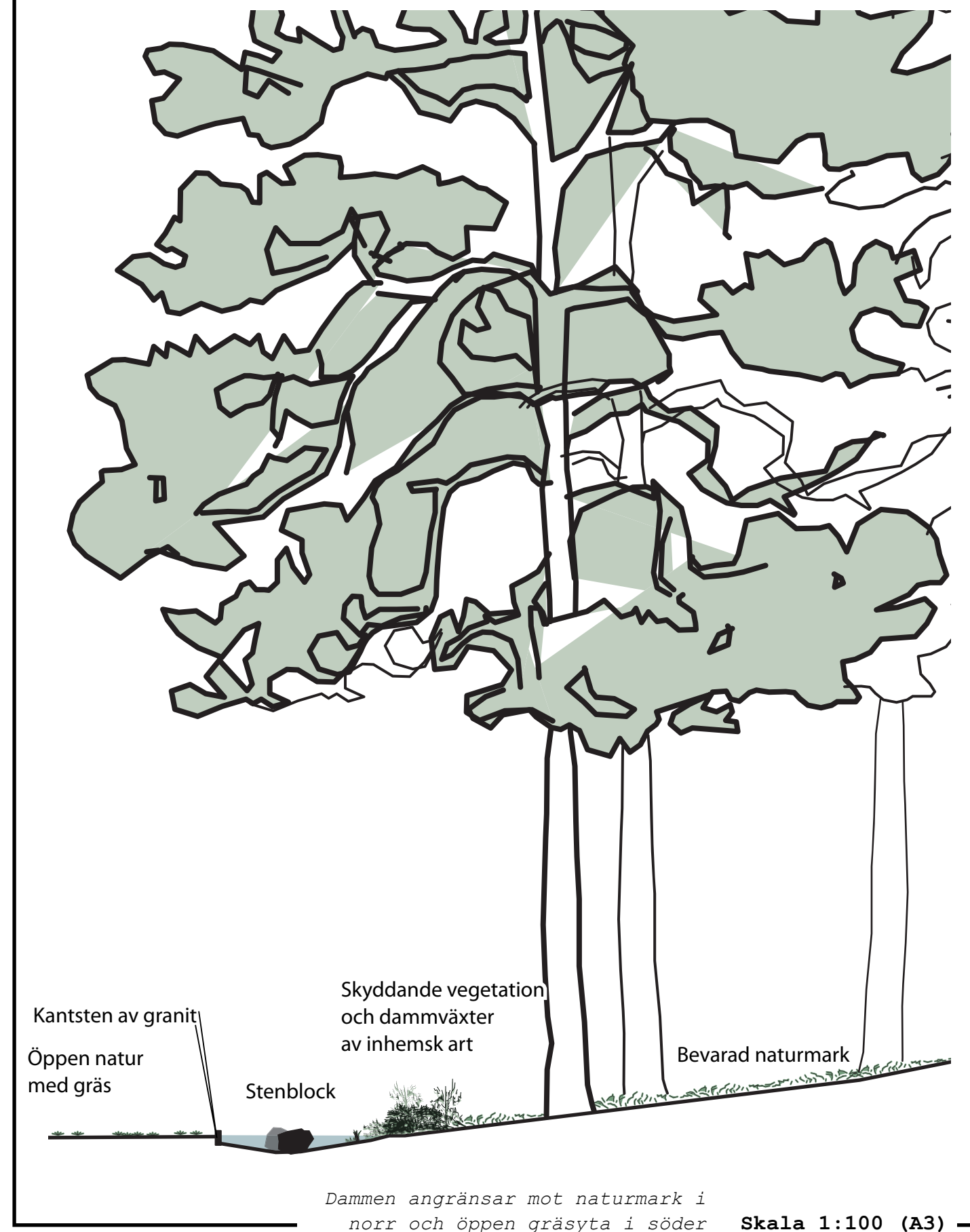
Smyckningsplatsen placeras för att inte störa blickfånget mot naturen då man anländer från norr. Placeringen föreslås ligga i direkt anslutning till stråket. På smyckningsplatsen finns markerade platser för buketter, krukväxter, gravljus och kransar. Det finns vaser att placera i hållare. Hyllor liknande blomlådor där krukor står stadigt och kransar kan läggas. På marken nedanför föreslås en fri yta för gravljus. Den fria ytan kan utvidgas vid behov som till exempel vid allhelgona då många besöker Skogskyrkogården för att tända ett ljus. Bredvid smyckningsplatsen placeras servicestationen. Där finns rinnande vatten och soptunnor. För dem som har svårt att ta sig ner i askgravlunden föreslås en extra smyckningsplats uppe vid den södra entrén. Från den punkten har man utsikt över askgravlunden samtidigt som det är nära till handikapparkeringen.

Reflektion över förslaget

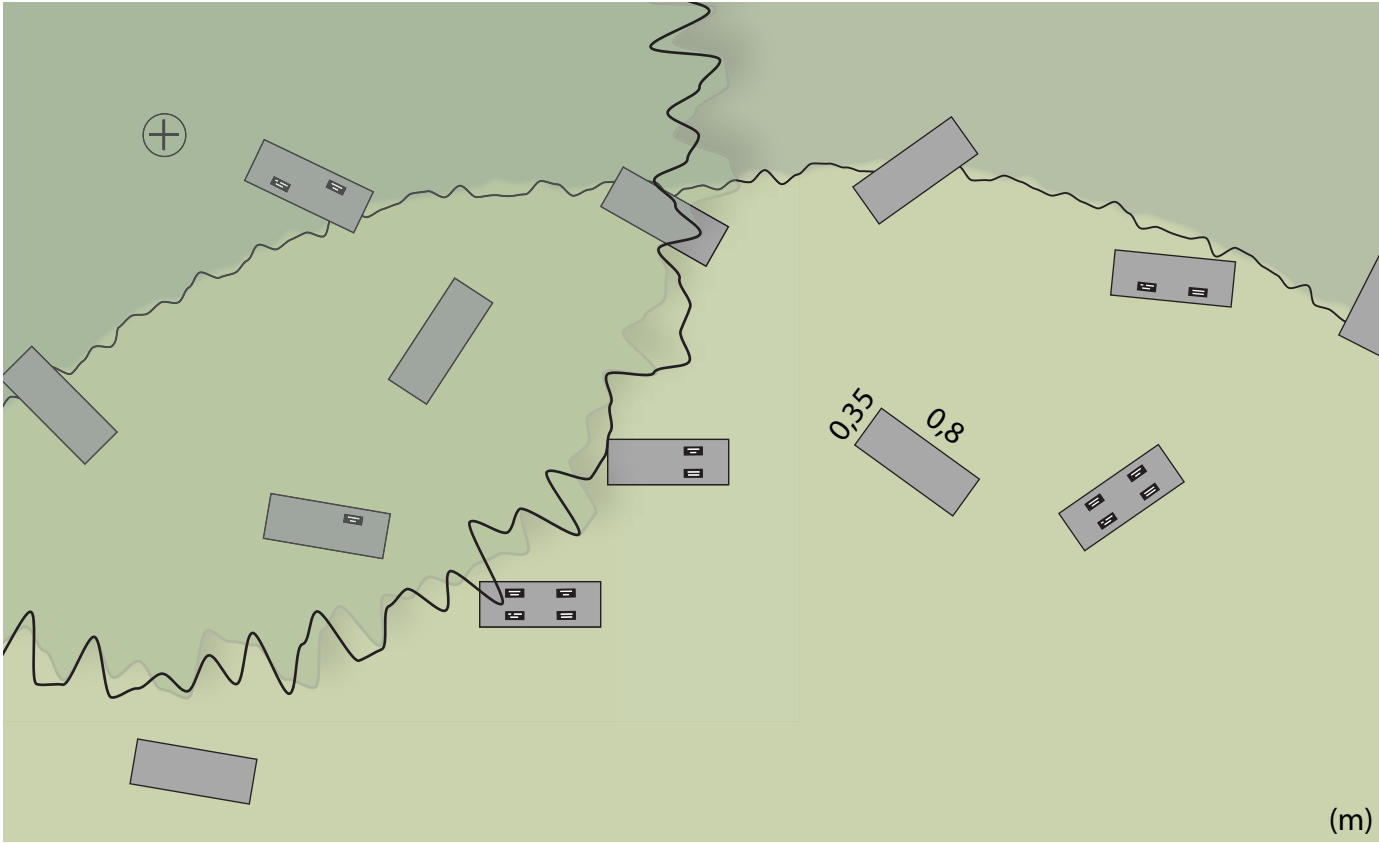
Att gestalta en askgravlund på Skogskyrkogården i Stockholm har varit utmanande och inspirerande. Det gällde att hitta en balans i arbetet. Att inte styras av den världskända Skogskyrkogårdens gestaltningsuttryck men att samtidigt låta mig inspireras av den. Utmaningen blev att hitta en utformning som fungerar med Skogskyrkogården i stort men ändå låta mina egna idéer bära gestaltningsförslaget. Allt inom ramarna för att skapa ett förslag som är verklighetsanknutet och därmed till nytta för mina uppdragsgivare. Jag anser varken att mitt förslag över Kvarter 25b motsäger sig den övriga Skogskyrkogården eller är en efterhärming.

I efterhand ser jag hur mycket det var som föll på plats relativt naturligt i förslaget. Även om uppdraget innehöll flera olika delar och att det under arbetets gång var många olika frågeställningar att besvara så gick de olika delarna att förena. De tankar och idéer jag fick genom att inventera och analysera Kvarter 25b, läsa om skogskyrkogårdar, undersöka känslorna kring begravningsplatser och valet av koncept – de fungerade tillsammans. Dammen gick också att integrera i askgravlunden utan att gå ifrån mina gestaltningsidéer. En av de stora utmaningarna blev istället att tillgänglighetsanpassa Kvarter 25b utan att inkräkta på konceptet och det estetiska. När utformningen av rampen föll på plats kändes det

Detalj damm

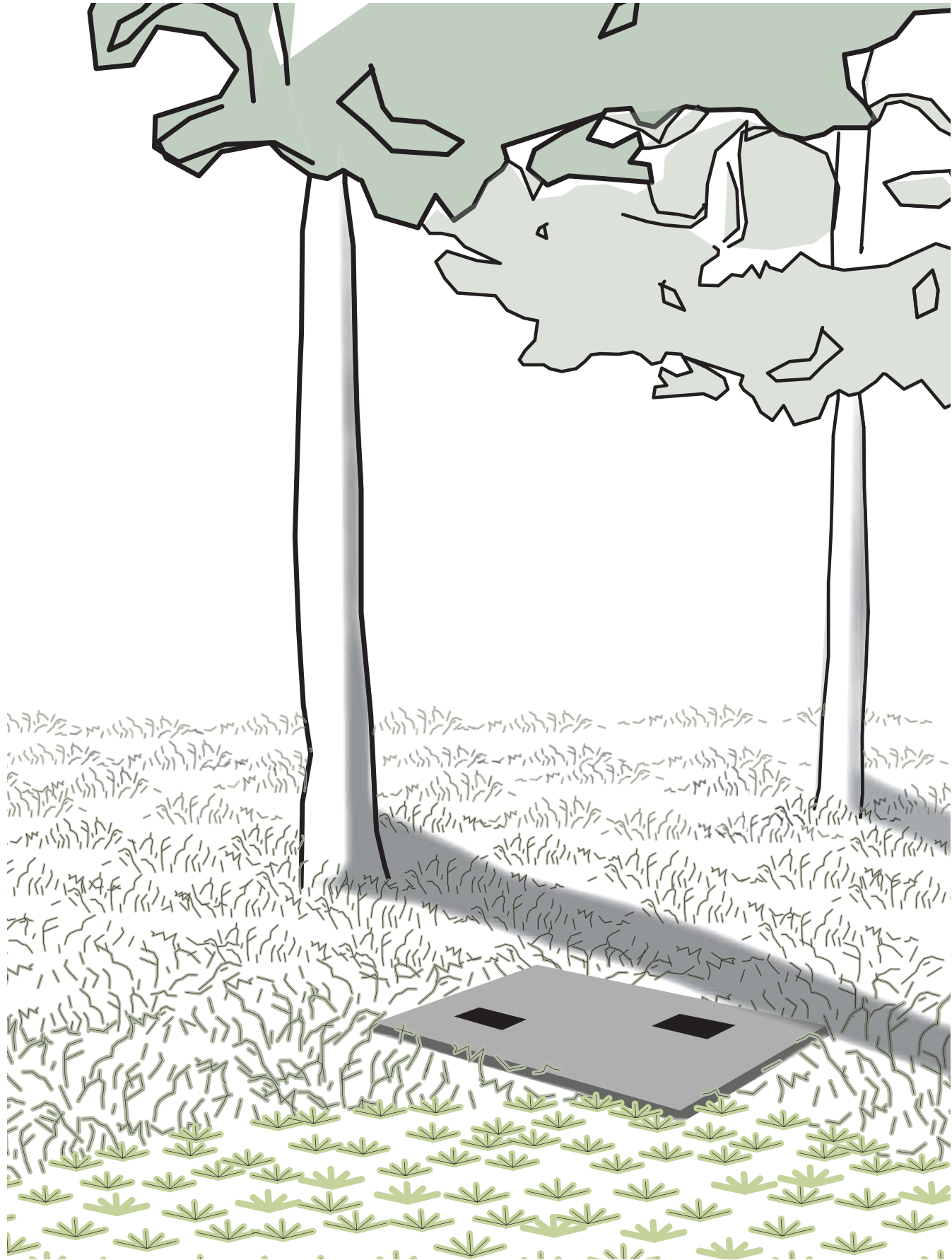
Detalj askgravplatser

Askgravplatserna ligger utspridda i naturen med olika riktning för att skapa en mindre strikt karaktär

Skala 1:50 (A3)

Idéskiss askgravplats

Askgravplatserna utgörs av granithällar liggandes på marken. På dessa placeras namnskyltarna

som att även rampen tillförde något, både som inramning och som ett stråk med utsikt över sänkan. Mitt arbete har gått ut på att hitta en helhetslösning - att gestaltningen känns naturlig på platsen. Jag ville åstadkomma att miljö och funktion samspelar. Att konceptet och det budskap som askgravlunden utstrålar ska vara det väsentliga, inte de olika detaljerna och separata funktionerna. Efter mycket skissande och undersökningar kring de olika frågeställningarna resulterade min gestaltning i ett relativt nedtonat förslag. Naturen är huvudattraktion. Askgravlundens olika funktioner är där på naturens villkor. Sänkan med de höga tallarna har en sådan symbolisk laddning att utsmyckningar och bearbetade detaljer inte behövs. Detta hänger dessutom ihop med känslokonceptet. Fridfullhet skapas genom få detaljer, mjuka former och lugna färger. Allt det som finns i naturen. Kontrasterna i gestaltungsförslaget - de olika vegetationskaraktärer och de anlagda elementen i förhållande till naturen - behövs för att skapa en dynamisk plats. Däremot är kontrasterna diskreta.

Idén med förslaget är att askgravlunden ska tilltala besökare både estetiskt och i sitt budskap. Detta utan att vara övertydlig. Platsen ska kännas attraktiv utan att besökaren för den skull kan peka ut exakt vad det är som hon eller han gillar. Detta hör även ihop med tanken på en helhet.

Alla har åsikter om vad som är tilltalande och attraktivt och det finns inte en lösning som passar alla. I landskapsarkitektens yrkesroll ingår att sätta sig in i aspekter som hållbarhet, social användning, skala, design med mera. Alla gestaltungsuppdrag kräver inlevelse och målet är en gestaltning som är omtyckt av så många som möjligt. Mina förhoppningar är att många kommer uppskatta förslaget men jag tror att det framförallt är de som ser natur som något positivt som kommer att tilltalas av platsen. Samtidigt är min tanke att det är denna typ av människa som väljer att begravas eller begrava en anhörig i en askgravlund. Att tanken på en gemensamhetsgrav där stoftet blir ett med naturen är betryggande. Efterfrågan på denna typ av gravskick visar samtidigt att befolkningen har en önskan om detta - att det ligger i tiden.

Viljan att skapa ett hållbart förslag speglar sig i tre tankar. För det första i känslan av att askgravlunden tillhör platsen och är förankrad där, för det andra genom en gestaltning som kommer finnas kvar under en lång tid och slutligen genom att gestaltningen ska klara av att utvecklas. Att hitta en helhetslösning som gör att gestaltningen känns naturlig på platsen har jag nämnt tidigare. Tanke två - tidsaspekten - visar sig i gestaltningen genom hållbara material och en vegetation som är anpassad för platsens klimat och naturtyp. Angående tidsaspekten är det också viktigt att fundera på trädförnyring. Att antingen spara en del yngre individer eller att planera in en del nytt så att trädskiktet står sig i många år till. Även skötselaspekten spelar in. Skötselnivån är hög på Skogskyrkogården. Utifrån mitt uppdrag har jag inga begränsningar i varken skötsel eller ekonomi och det är mitt val att göra ett gestaltungsförslag som inte kräver mer omhändertagande än den övriga begravningsplatsens. Det handlar bland annat om att klippa gräs och slå de mer extensivt skötta gräsytor, trimma kanterna mellan markmaterial och brynzoner, snöröja huvudstråket samt att dammen ska fyllas på med vatten för att hålla en god vattenkvalitet. För att det inte ska bli allt för mycket växlighet i och runt dammen bör den rensas med jämna mellanrum, inledningsvis lite oftare men så småningom finns möjligheten att dammen själv hittar en balans. Den tredje tanken är att gestaltningen ska klara att utvecklas efter de krav/önskemål som ställs på den. Utifrån det begravningsätt som blir mest efterfrågat på Kvarter 25b kan detta gravskick ta mer yta i anspråk. Askgravplatserna kan breda ut sig och bli fler till antal liksom namnskriptionerna på muren. I och med detta så begränsas inte hur många som kan begravas i askgravlunden på mycket länge. Även antalet sittplatser kan utökas och gångstråken klarar en utveckling utan att förändra helhetsbegreppet eller känslokonceptet. I förslaget har jag valt att enbart ha huvudstråk och ett sidostråk, detta för att låta naturen vara övergripande. Platsen kan och kommer förändras när människor börjar använda den och besökarna kommer att visa var de helst vistas inom askgravlunden. Gräset klipps kort på dessa områden och skulle trycket bli så stort att vegetationen blir nedtrampad finns möjlighet att bygga små stråk över de upptrampade stigarna. Genom att lägga

Idéskiss entré

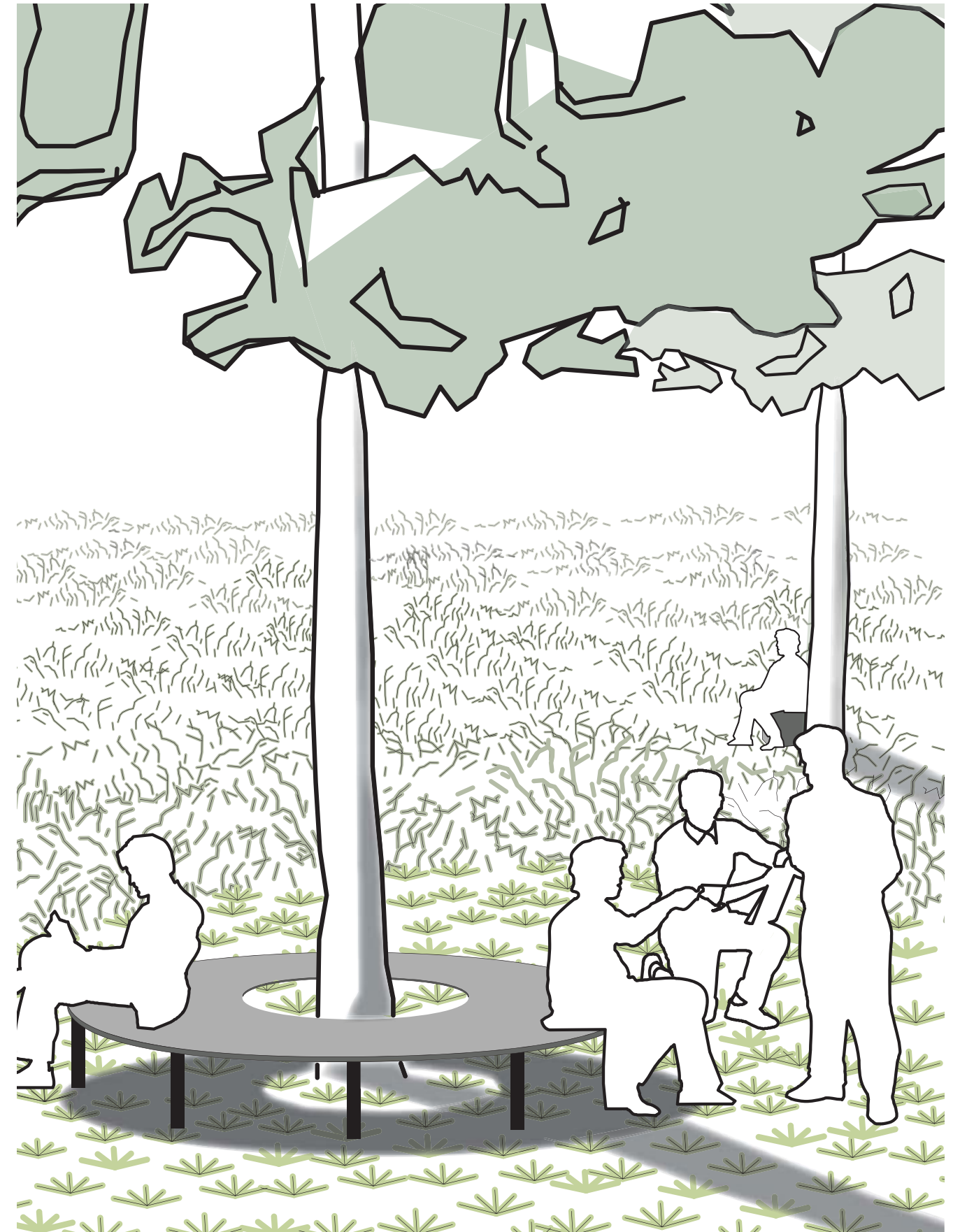

*Den norra entrén är en tydlig markering mellan platsen och omgivningen.
En mörk och trång tunnel förstärker kontrast mellan entrén och askgravlunden som en ljus och omfamnande plats*

in dessa eventuella stråk, först om slitage gör att det krävs, betyder att de placeras där ett behov finns. Genom förslaget vill jag att askgravlunden ska användas och att platsen klarar att förändra sig utan att tappa funktion eller estetik.

Gestaltningen har utgått ifrån mina skisser och har baserats på mitt program. Programmet i sin tur har baserats på de svar jag fått utifrån frågeställningarna och från analysen. Jag upplever att programmet är uppfyllt och att jag därmed nått mitt mål med gestaltningsförslaget. Några punkter som jag däremot inte gått in närmare på är vegetationsplan och belysningsprogram. Tankar kring dessa fanns ursprungligen men på grund av tidsbegränsning och svårigheten att inventera vegetationen har jag fått lov att välja bort dessa. I ett fortsatt arbete med Kvarter 25b skulle nästa steg vara projektering och att då titta närmare på gestaltningens detaljer och dessa två punkter.

Idéskiss sittmöbler

Runda parkbänkar möjliggör för gemenskap och valfrihet åt vilket håll man önskar sitta mot. Längre in i askgravlunden placeras mindre sittplatser där man kan slå sig ner i avskildhet

Diskussion om arbetet

Redan innan jag påbörjade mitt examensarbete visste jag att jag ville göra ett gestaltningsuppdrag. Jag ville bekräfta och befästa de samlade kunskaper jag fått under min utbildning i ett sista slutligt arbete. Jag hade tankar om att jag ville jobba med ett tydligt koncept och att detta koncept inte enbart skulle förankras i det funktionella och estetiska. Jag ville att gestaltningen på något sätt även skulle förmedla ett budskap - Vad förmedlar platsen för känsla till besökaren? Efter en del svävande tankar kring ämnet hamnade min idé i att jag ville jobba med ett känslokoncept. Att göra en gestaltning med syfte att skapa en viss sinnesstämning hos besökaren.

Funderingarna kring examensarbetets ämne fortsatte med var jag skulle kunna göra ett gestaltningsförslag med känslokoncept. Jag behövde en fysisk plats och kände att det kunde bli svårt att välja ut en på egen hand och att hitta på en motivering till att just denna skulle gestaltas. Jag insåg att det vore fördelaktigt att arbeta med ett verkligt fall istället för ett fiktivt. I ett verkligt fall blir frågeställningarna mer konkreta och jag tror att arbetet därmed blir mer genomarbetat. Jag kände även att det skulle kännas givande och roligt att arbeta med ett uppdrag hos ett företag. Efter att ha frågat runt valde jag att göra examensarbetet hos Kyrkogårdsförvaltningen i Stockholm. Anledningen till att jag valde just detta uppdrag var att Skogskyrkogården är en av Sveriges största begravningsplatser vilket innebär att den har en stor betydelse för många människor. Dessutom räknas Skogskyrkogården till en av den moderna arkitekturens viktigaste skapelser. Detta medför en inspirerande omgivning fylld av olika intryck. Jag ansåg att uppdraget skulle passera bra för att arbeta med de känslor som platsen skapar hos besökarna.

I efterhand anser jag att det har varit givande att göra mitt examensarbete utifrån ett riktigt uppdrag. Att gestaltningsförslaget kan komma att användas i verkligheten har sporrat mig och gjort att jag velat få fram ett förslag som är förankrat i verkligheten och därmed till nytta för Kyrkogårdsförvaltningen. Det har dessutom underlättat då jag via mina kontaktpersoner på Kyrkogårdsförvaltningen har fått hjälp med olika underlag, svar på frågor och tips om vart jag ska vända mig för att få reda på övriga fakta. En informell stämning har gjort att jag haft möjlighet att ställa frågor och diskutera öppet kring begravningsplatser generellt och mitt gestaltningsförslag specifikt. Det var också värdefullt att halvvägs ha ett uppsamlingsmöte med mina uppdragsgivare då fick jag möjlighet till att visa mina

skisser, stämma av att gestaltningsarbetet var på rätt väg och bolla idéer.

Vad är gestaltning som metod? Designprocessen har inte ett självklart förlopp. Processen är personlig och ser olika ut från gång till gång. Med tiden tror jag att man hittar ett sätt som fungerar som grund men då uppdragen och förutsättningarna ändras så antar jag att även processen måste göra det. Att vara landskapsarkitekt handlar om att hitta gestaltningsmässiga lösningar. Då måste man kunna möta varje uppdrag med nya ögon och därmed se problemet från olika håll - man får inte stagnera. Det är antagligen därför det är svårt att hitta en vetenskaplig metod för gestaltning. I vår utbildning har vi lärt oss metoder för inventering och analys och vi har arbetet med att lösa ett förslag utifrån analysen. I detta examensarbete har jag därför valt att använt begreppen inventering, analys och förslag som metod. Jag tycker att detta har fungerat bra att arbeta utifrån men också för att gestaltningsförslaget blir befäst i platsen. Så även om designprocessen har sitt eget förlopp och inte alltid följer en spikrak väg så har metoden hjälpt mig att föra arbetet vidare. Det har varit nyttigt att tänka igenom hur jag faktiskt arbetar. Genom att tänka på metoden har arbetsprocessen och genomförandet löpt smidigt. Detta förtydligades i valet att använda slutsatser och program. Utifrån de fakta jag samlade på mig tog jag ut de delar som jag ansåg viktigast att ta med till gestaltningen. Dessa sammanställdes i slutsatser. När det sedan var dags att göra gestaltningsprogrammet sammanfattade jag slutsatserna med analysen och förutsättningarna från uppdraget. Utifrån programmet slutförde jag gestaltningen. Programmet hjälpte mig både att konkretisera mina idéer och att veta när gestaltningen var färdig. Jag kunde stämma av hur långt min gestaltning kommit genom att se om mina punkter i programmet var uppfyllda. Detta sätt att arbeta har hjälpt mig att skapat en röd tråd i genomförandet likväl som i det skrivna dokumentet.

Valet att låta skissandet vara med genom hela arbetet har varit givande. Genom detta fokuserade jag på gestaltningen. Genom skisserna kunde jag testa både mina egna idéer och olika fakta jag fick fram. Jag upplevde att skissandet hängde ihop med designprocessen. Körde jag fast i något kunde jag skissa mig fram. Jag sökte främst ett helhetsgrepp men kunde genom de olika funktionerna som skulle lösas byta problemfokus, prova att skissa i en annan skala eller ifrån ett annat perspektiv. Detaljerna påverkar varandra och genom detta kunde jag slutligen hitta en lösning även för helheten.

Detta arbete är inte enbart ett gestaltningsuppdrag. Som examensarbetet ingår en litteraturstudie som vanligen inte brukar ingå i en gestaltning. För att uppfylla kraven som examensarbete måste den skriftliga delen redovisa hur jag använt mig av de fakta jag tagit reda på. När texten sammanställdes fick jag gå tillbaka och tänka igenom mina val. Varför resulterade arbetet i detta? Valen måste förankras och därmed tänkas igenom noga. Detta tillsammans med den metod jag använt har gjort att resultatet har blivit väl genomarbetat. Genom att söka fakta först efter att frågeställningarna har dykt upp har jag inriktat mitt genomförande mot att besvara arbetets problemformulering. Därmed har den tid som jag lagt ner på faktasökande begränsats till förmån för skapandet. Skissande och sökande på information har kompletterat varandra.

Att använda mig av känslokoncept var något nytt men ändå inte helt främmande. Att ha ett tydligt koncept har jag arbetat med i tidigare gestaltningsförslag. Därifrån var inte steget speciellt långt till att tänka på det budskap som konceptet förmedlar. Det var berikande att försöka gestalta känslor och det är något jag anser mig ha nytta av i framtida gestaltningar. Att utemiljön påverkar besökaren är inte nytt. Inte heller förmågan att sätta sig in i hur en viss gestaltning kommer att upplevas. Skillnaden med ett känslokoncept är att här är det den önskade upplevelsen som styr valet av gestaltning. Det hade varit intressant att ta reda på ännu mer. Hur kan känslokoncept användas och hur kan man gestalta olika känslor? Vi som landskapsarkitekter är vana vid att tänka på funktion, estetik, hållbarhet men hur kan man se till att allt bildar en helhet som förmedlar rätt stämning till besökaren? Hur färg och form men också komposition och koreografi, det vill säga hur vi tar oss genom platsen, påverkar

sinnesstämningen.

Även andra frågor och tankar har kommit fram under arbetets gång. Frågor som hade varit intressant att fördjupa sig i men som föll utanför ramen för detta examensarbets uppdrag och tidsplan. Metod och designprocessen har jag redan nämnt. Jag har lagt ner en del tankearbete på detta men det hade varit intressant att fördjupa sig. Ämnet är så pass stort och jag tror man kan dra stora lärdomar av det. Hur arbetar jag och varför gör jag de val jag gör? Vad finns det för fler gestaltningsmetoder att arbeta efter eller hur skulle denna metod kunna utvecklas? Kan skapandet ha en utvecklad metod? När är förslaget/designen färdig?

Nära besläktat är inventerings- och analysmetoder. Vad finns det för utvecklade sätt att arbeta kring detta? Vilka analysmetoder passar bäst för en sådan pass liten plats som kvarter 25b och vilka är bäst för stora landområden? Vilka alternativ finns som passar bäst i bebyggda områden alternativt i naturmark?

Askgravlund är ett relativt nytt fenomen som begravningsätt och blir allt mer efterfrågat. Jag tror att det ligger i tiden, idag finns det många strömningar mot det naturliga – tillbaka till vårt ursprung. Många ser något positivt i att återföra våra döda till en miljö där de upptas av det naturliga kretsloppet. Askgravlunden ger möjlighet till detta utan den anonymitet som minneslunden har. Askgravlunden är också ett skötselfritt alternativ vilket tilltalar många. Hur kan man utveckla askgravlunden som begravningskick? Det skulle även vara intressant att undersöka möjligheten med att kombinera en begravningsplats med ett ställe för rekreation, kanske till och med som park? I och med att städerna förtätas bör vi kanske kombinera våra begravningsplatser med andra grönytor? Möjligheten att göra ceremonin och jordningen personlig kan även leda till att fler väljer att begravas eller begrava sina anhöriga. Hur kan man utveckla begravningsverksamheten så att det finns fler alternativ och personliga valmöjligheter till gravskick? I slutskedet av mitt arbete läste jag två böcker, dels om sorgprocessen och dels om trädgårdsterapi. Det hade varit intressant att titta vidare på hur en begravningsplats även skulle kunna vara en miljö anpassad för sorgearbetet och hur naturen som läkande kraft skulle kunna användas i detta. Andra frågeställningar att titta närmare på angående gestaltning av begravningsplatser är: Hur kan man anpassa gravskicken till vår tid utan att förlora vårt kulturarv eller krocka med våra traditioner? Vilka begravningsplatser fungerar väl och hur återspeglas det i gestaltningen av dem?

När jag skrev min arbetsplan inför examensarbetet så planerade jag att göra en del studiebesök. Jag tänkte hämta inspiration och eventuellt använda mig av referensobjekt. Men när det väl var dags att sätta igång hade snön kommit. På grund av detta valde jag att inte göra studiebesök. Jag ansåg att det skulle ta en hel del tid att genomföra besöken och att de inte skulle ge lika mycket eftersom all utemiljö var täckt i ett tjockt lager snö. Snön försvårade även min inventering. Med hjälp av kartunderlag och litteratur kunde jag ändå få fram den mesta informationen av hur det ser ut på platsen men någon vegetationsinventering gjordes inte.

I efterhand inser jag att jag valt att inte göra några intervjuer. Intervjuer är bra för att jämföra olika experters åsikter och svar. Mitt val att inte göra några intervjuer var på grund av tidsbegränsningen men framförallt att mitt ämne var så pass brett. Hade det varit en mer specifik frågeställning hade jag kunnat samla ett antal frågor i ett frågeformulär. I mitt fall upplevde jag att det var mer givande att fritt samtala kring ämnet med de sakkunniga. Dessa samtal, när man har möjlighet att kommunicera åt båda håll, upplever jag oftare ger en djupare förståelse av ämnet. Jag tror att det oftare kommer fram andra synvinklar i dessa diskussioner och jag har därmed har större möjlighet att utveckla mina idéer.

I arbetsplanen skrev jag om syftet att utveckla min presentationsteknik och att sammanställa

examensarbetet till ett sammanhängande och tilltalande presentationsmaterial. Min metod har, som jag nämnt tidigare, hjälpt mig att skapa en röd tråd genom den skriftliga delen. Hade jag haft mer tid så hade jag gärna funderat mer kring hur jag kan få fram konceptet i dokumentationen. Hur blir konceptet extra tydligt även i presentationsmaterialet? Då både i de enstaka illustrationerna och i den totala layouten. Min förhoppning är att examensarbetet och gestaltningsförslaget är lätt att ta till sig och förstå. Att jag besvarat frågan om hur Kvarter 25b kan gestaltas för att bli en attraktiv plats med askgravlund, askgravplatser samt en damm och att arbetet är till nytta för andra.

Källförteckning

Litteratur

Berglund, I. (1994) *Kyrkogårdens meditativa rum*. Stockholm: Verbums förlag.

Bradley-Hole, C. (2007) *Making the modern garden*. London: Octopus Publishing Group.

Dahlin, Å. (1999) *Om färgupplevelse*. Stockholm: KTH Institutionen för Arkitekturens form och teknik.

Grahn, P & Ottosson, Å. (2010) *Trädgårdsterapi: Alnarpsmetoden, Att ta hjälp av naturen vid stress och utmattning*. Lettland: Bokförlaget Bonnier Existens.

Kiibus, M. Länsstyrelsen i Stockholms län. (2010) *Inventering av större vattensalamander i Skogskyrkogården*. Rapport. Calluna.

Lundmark, A-K. (2009) *Sorgens olika ansikten*. Ingarö: Columbus förlag.

Länsstyrelsen i Stockholms län. (2007) *Kyrkliga kulturminnen: vägledning och tillståndsprövning*. Faktablad: 2007:04.

Länsstyrelsen i Örebro län. (2008) *Större vattensalamander: småvattnets hotade drake*. Folder. Publikationsnummer: 2008:12.

Rydberg, K. (1999) *Färger i vardagsliv och terapi: en bok om färgernas stimulerande effekt*. Västerås: ICA.

Segeholm, G. (2008) *Konsten att ta vinnande bilder*. Pagina Förlags.

Westerdahl, M. (1996). *Den svenska skogskyrkogården: en bild från norr till söder*. Alnarp: Movium.

Elektroniska dokument och hemsidor

Colour Affects. Hemsida. [online] (2008-11) Tillgänglig: <http://www.colour-affects.co.uk/> [2010-12-04].

Eidevald, S. Kumla kyrkogårds- och fastighetsförvaltning. (2004) *Kyrkogårdar: Kumla, Ekeby, Hardemo*. Folder [online]. Klippan: Idé-bild AB. Tillgänglig: <http://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=2727&file=Sve/Binärfiler/Filer/d8d1b707-d9c0-40b5-ad9f-742077393052.pdf&filename=Kyrkogardfolder> [2010-12-03].

Fonus: Ord och uttryck. Hemsida. [online] (2010-10-29) Tillgänglig: <http://www.fonus.se/veta-mera/ord-och-uttryck/> [2010-11-04].

Fresta församling: Kyrkogården. Hemsida. [online] (n.d) Tillgänglig: <http://www.frestaforssamling.se/Kyrkogarden.htm> [2010-12-03].

Riksantikvarieämbetet. Hemsida. [online] (2011-01-03) Tillgänglig: http://www.raa.se/cms/extern/kulturarv/lagar_och_ansvar/kulturminneslagen.html [2011-01-18].

Stockholms stad: Skogskyrkogården. Hemsida. [online] (n.d) Tillgänglig: www.skogskyrkogarden.se [2010-10-27 - 2011-01-24].

Personlig kontakt

Beltran, J. Arkitekt, Kyrkogårdsförvaltningen i Stockholm. Rundvandring och samtal [2011-01-10].

Edell, N. Landskapsarkitekt, Kyrkogårdsförvaltningen i Stockholm. Platsbesök och återkommande samtal [2010-11-09 till 2011-02-08].

Lindqvist, M. Biolog, Kyrkogårdsförvaltningen i Stockholm. (mats.lindqvist@stockholm.se) Mejlkontakt [2010-12-16] SV: Hjälp med fakta för examensarbete på skogskyrkogården. Epost till la Hallgren (l05iaha1@stud.slu.se).

Westin, P. Avdelningschef, Kyrkogårdsförvaltningen i Stockholm. Platsbesök och återkommande samtal [2010-11-09 till 2011-02-08].

